

**«СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ:
СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»**

**Матеріали
круглого столу 28-30 червня 2023 року**

Редакційна колегія:

Варналій З.С., д.е.н., проф. (заг. ред.); Медведкова Н.С., к.е.н., доц. (відп. секр.); Баженова О.В., д.е.н., проф.; Чеберяко О.В., д.істор.н., к.е.н., проф.; Микитюк О.П., к.е.н., доц.; Пампуха І.В., к.т.н., доц.; Плешакова Н.А., к.е.н., доц.; Толок І.В., к.пед.н., доц.; Федченко О.П., к.військ.н., с.н.с.

Соціальна безпека людини в умовах війни: сутність, особливості та шляхи забезпечення: матеріали круглого столу 28-30 червня 2023 р. / за заг. ред. проф. З.С. Варналія: Київ-Одеса, 2023. 90 с.

Збірник містить матеріали круглого столу, що проходив 28-30 червня 2023 року в Одеському національному економічному університеті, організаторами якого виступили кафедра фінансів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та кафедра фінансів Одеського національного економічного університету. Збірник охоплює наукові публікації за основними напрямками соціальної безпеки людини в умовах війни. Для науковців, викладачів, студентів, державних службовців, керівників суб'єктів господарювання, широкого кола читачів, які цікавляться актуальними проблемами соціальної безпеки людини.

Матеріали публікуються в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, галузевої термінології, імен власних та інших відомостей.

Круглий стіл проводився в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальної безпеки людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» реєстраційний номер № 2021.01/0239.

Адреса редакційної колегії: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-а, кім. 410, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, економічний факультет, кафедра фінансів, тел. (044) 521-32-85, e-mail: kafedra_finance@ukr.net

ЗМІСТ

<i>Баженова Олена Володимирівна.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	5
<i>Бойда Світлана Василівна.</i> СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ ЯК ПІДГРУНТЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.	8
<i>Бондаренко Сніжана Михайлівна.</i> СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.	11
<i>Варналій Захарій Степанович.</i> ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.	13
<i>Галушка Зоя Іванівна.</i> СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА СУСПІЛЬСТВА І ЛЮДИНИ: СКЛАДОВІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	17
<i>Гришнова Олена Антонівна, Харазішвілі Юрій Михайлович.</i> СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЇЇ ІНДИКАТОРИ.....	21
<i>Гурочкіна Вікторія Вікторівна.</i> ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ДІАСПОРИ В ПОЛЬЩІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	25
<i>Діброва Олена Леонідівна.</i> ВБУДОВАНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПДФО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	29
<i>Катамадзе Грігол Шалвович.</i> ФІСКАЛЬНА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ.....	33
<i>Коваленко Вікторія Володимирівна.</i> МОНЕТАРНА СКЛАДОВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	38
<i>Курганська Елеонора Іванівна, Юрків Юлія Андріївна.</i> ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	41
<i>Логвіновська Світлана Іванівна.</i> ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	44

<i>Медведкова Наталія Сергіївна.</i> ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ РОЗВИТКУ СМАРТ-СІТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ КРИЗ.....	47
<i>Микитюк Оксана Петрівна.</i> ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ В МІКРО СЕРЕДОВИЩІ ПІДПРИЄМСТВА В ПЕРІОД КРИЗ.....	50
<i>Нікитенко Дмитро Валерійович.</i> СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА НА НАНОРІВНІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	52
<i>Новікова Ольга Федорівна.</i> ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ НА ЗАСАДАХ РЕЗІЛЬЄНОСТІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....	55
<i>Олійник Олена Олександрівна.</i> МІГРАЦІЯ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТІЙКІСТЬ БІЗНЕСУ.....	63
<i>Онищенко Світлана Володимирівна, Маслій Олександра Анатоліївна.</i> СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ, ЗАГРОЗИ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	65
<i>Пампуха Ігор Володимирович, Федченко Олексій Петрович, Толок Ігор Вікторович.</i> OPERATIONS DASHBOARD FOR ARCGIS, ЯК ІНСТРУМЕНТ СТВОРЕННЯ ОПЕРАЦІЙНИХ ПАНЕЛЕЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ РЕГІОНІВ.....	67
<i>Підвальнюк Майя Васиївна.</i> СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ.....	71
<i>Плешакова Наталія Анатоліївна, Плешакова Олена Анатоліївна.</i> <u>ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ</u>	75
<i>Познанська Інна Володимирівна.</i> СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ.....	78
<i>Слатвінська Марина Олександрівна.</i> ФІНАНСОВІ ВАЖЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	81
<i>Чеберяко Оксана Вікторівна.</i> ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	85

Баженова Олена Володимирівна
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної кібернетики
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Фундаментом оцінювання соціальної безпеки людини є формування системи індикаторів, які мають відображати реалії сьогодення в умовах війни, виводячи на перший план питання виживання і захисту людини, та повоєнного відновлення, коли підвищення добробуту, рівня освіти сприяє пришвидшенню економічного зростання.

З метою моніторингу соціальної безпеки людини виокремлено 29 індикаторів, які поділено на такі групи: рівень забезпечення життєдіяльності, рівень добробуту, рівень соціального забезпечення, рівень захисту та самозбереження та рівень освіти і саморозвитку.

Оцінювання рівня соціальної безпеки людини зазвичай здійснюється на основі розрахунку інтегрального індикатора, що включає наступні етапи: формування індикативної системи соціальної безпеки людини, у тому числі і поділ індикаторів на стимулятори та дестимулятори; стандартизація вхідних даних з метою знаходження значень інтегрального показника соціальної безпеки у проміжку $[0; 1]$; розрахунок інтегрального показника соціальної безпеки людини в цілому та окремо по кожній групі індикаторів [1].

Отже, система індикаторів соціальної безпеки людини включає n показників ($j = 1, \dots, n$) протягом m періодів часу ($i = 1, \dots, m$), які поділено на k груп ($k = 1, \dots, 5$).

Величини a_{ijk} утворюють матрицю $A = (a_{ijk})$ розмірністю $n \times m$ та характеризують значення j -го показника k -ої групи індикаторів ($k = 1, \dots, 5$) в i -й період часу. Розподіл індикаторів на стимулятори та дестимулятори обумовлений характером зв'язку з інтегральною оцінкою (для стимулятора зазначений зв'язок має бути позитивним, для дестимулятора – негативним).

У свою чергу стандартизовані значення показників a_{ijk}^* знаходяться наступним чином:

$$— a_{ijk}^* = \frac{a_{ijk} - \min\{a_{ijk}\}}{\max\{a_{ijk}\} - \min\{a_{ijk}\}} - \text{для стимуляторів,}$$

$$— a_{ijk}^* = \frac{\max\{a_{ijk}\} - a_{ijk}}{\max\{a_{ijk}\} - \min\{a_{ijk}\}} - \text{для дестимуляторів.}$$

Інтегральна оцінка соціальної безпеки людини для k -ої групи індикаторів Z_{ik}^* у кожний період часу розраховується за формулою:

$$Z_{ik}^* = \frac{1}{n} \sum_{j_k=1}^{n_k} a_{ijk}^*, \quad i = 1, \dots, m, \quad k = 1, \dots, 5,$$

де n_k – кількість показників в кожній групі індикаторів.

Як результат, інтегральний показник соціальної безпеки людини K_i^* представляє собою середнє геометричне значення інтегральних оцінок соціальної безпеки людини по кожній групі індикаторів Z_{ik}^* .

Динаміку інтегрального показника, що характеризує рівень соціальної безпеки людини в Україні, протягом 2014-2020рр. наведено на рис.1.

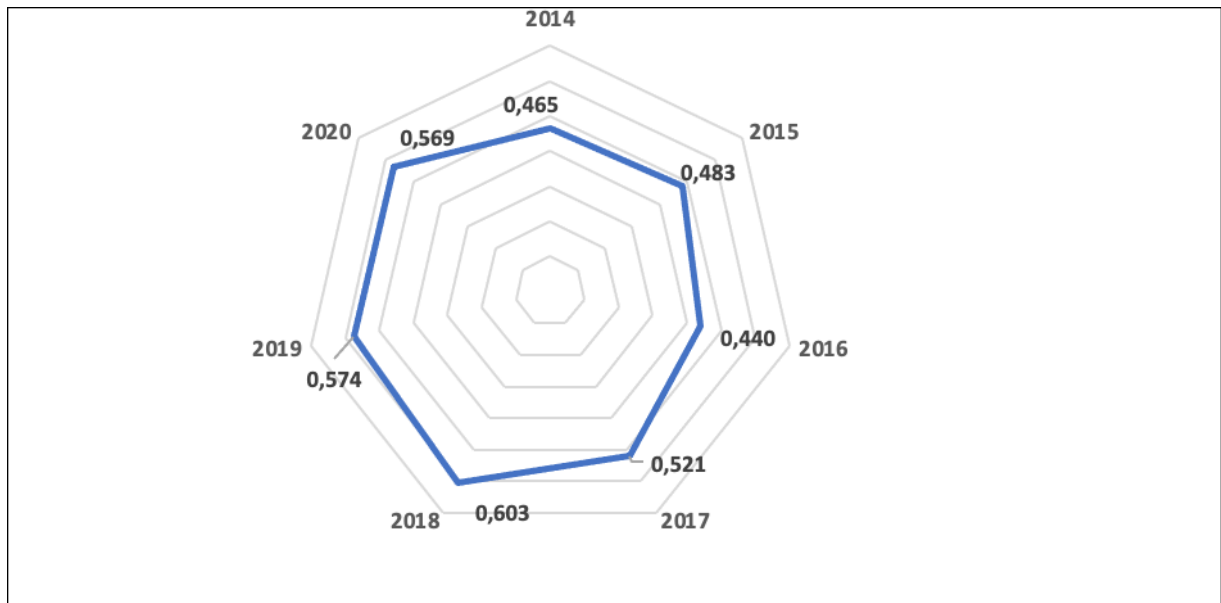

Рис.1. Динаміка інтегрального показника соціальної безпеки людини в Україні протягом 2014-2020рр.

Джерело: розроблено автором

Інформаційною основою обчислень слугували база даних World Development Indicators Світового Банку та статистичні дані Державної служби статистики України за період 2014-2020рр. [2, 3].

Коментуючи результати оцінювання соціальної безпеки людини в Україні, зазначимо, що, незважаючи на гібридну війну, протягом 2014-2020рр. відбулося його зростання у 1,22 рази за рахунок підвищення рівня забезпечення життєдіяльності та рівня захисту і самозбереження. Так, підвищення рівня забезпечення життєдіяльності відбувалося за рахунок зростання поточних видатків на охорону здоров'я та кількості користувачів Інтернет. Інтегральний показник рівня захисту та самозбереження суттєво підвищився в основному завдяки збільшенню військових видатків та особового складу збройних сил. Водночас, рівень добробуту знизився на 8%, рівень соціального забезпечення - майже на 50%, а рівень освіти та саморозвитку - у три рази (через падіння державних видатків на освіту, кількості вчителів та людей, що навчалися у закладах професійної та вищої освіти).

Список використаних джерел

1. Григорук П.М., Хрущ Н.А. Інтегральне оцінювання рівня та динаміки інноваційного потенціалу регіону. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2016. № 3. с.109-129. DOI: <https://doi.org/10.21272/mmi.2016.3-09>
2. Статистичний щорічник 2021. Державна служба статистики України, Київ: ДССУ, 2022.
3. World Development Indicators. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Бойда Світлана Василівна

кандидат економічних наук, асистент

*кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ ЯК ПІДГРУНТЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ризики, небезпечні впливи, притаманні сучасному суспільству, зростають у геометричній прогресії. Найчастіше причиною цих небезпек є діяльність людини. Проблема соціальної безпеки не нова в наукових дослідженнях, але з початком агресивної фази війни набула нового змісту і особливої актуальності. Дослідженню рівнів соціальної безпеки та шляхів її забезпечення присвячені праці таких вітчизняних науковців, як Варналій З.С. [2, 3], Галушка З.І. [3], Данилишин Б.М. [4], Куценко В.І. [4], Кальницька М.А. [5], Поплавська О.В. [6] та ін.

Метою даної роботи є аналіз соціально-економічних чинників, що формують соціальну безпеку людини в період війни та після її завершення.

Соціальна безпека людини – це ступінь (рівень) захищеності життєво важливих соціально-економічних інтересів людини (особи), її прав, свобод та цінностей від внутрішніх та зовнішніх, реальних та потенційних загроз [2, с. 94].

Війна довела, що соціальну безпеку людини не можна розглядати відокремлено: соціальна безпека на індивідуальному рівні забезпечує соціальну безпеку на національному рівні, яка, у свою чергу, є складовою економічної безпеки держави. Тому від побудови дієвої системи соціальних інститутів у післявоєнний період безпосередньо залежить соціально-економічне становище як окремої особи, так і суспільства в цілому. Загрози та чинники формування соціальної безпеки людини згруповано у таблиці 1.

При дослідженні соціальної безпеки виникають труднощі, пов'язані з ідентифікацією та кількісною оцінкою ризиків, які виникають. Дуже часто загрози, які виникають через військові дії, породжують «ефект доміно». Прикладом цього є підриг Каховської ГЕС. Екологічна катастрофа, яку ми отримали, супроводжується жахливими гуманітарними, економічними та соціальними наслідками. Однозначно потрібні нові методики їх виміру. З точки зору загроз соціальній безпеці людини деякі наслідки об'єктивно важко піддаються вимірюванню, наприклад негативний вплив на здоров'я людей, що може проявитися у вигляді сплеску онкологічних та інших захворювань.

Російська агресія призвела до пришвидшеного пошуку резервів забезпечення і підвищення соціальної безпеки. Це можливо лише через синтез особистісної та суспільної безпеки, формування принципово нової системи соціальних гарантій на рівні держави, а також реформування усієї світової безпекової системи.

**Загрози та чинники формування соціальної безпеки людини,
які існували до війни**

Загрози та чинники формування соціальної безпеки людини, які існували до війни	
Загрози	Чинники формування
Низький рівень доходів населення через наявність проблем безробіття та часткової зайнятості.	Впевненість у «завтрашньому дні» завдяки реалізації права та працю та її гідну оплату.
Значне соціальне розшарування суспільства.	Наявність «соціальної драбини», можливість кар'єрного зростання та одержання високого рівня доходів завдяки особистим здібностям.
Низький рівень та/або ускладнений доступ до освіти в суспільстві	Доступність освітніх послуг та вмотивованість щодо необхідності здобуття освіти та працевлаштування за фахом.
Низький рівень та/або ускладнений доступ до медицини в суспільстві.	Наявність медичних гарантій, зокрема страхової медицини, впевненість у вчасному отриманні необхідних медичних послуг.
Неефективна система соціальних гарантій.	Наявність і дієвість соціальних гарантій з боку працедавців та держави.
Несприятлива демографічна ситуація.	Зростання чисельності населення завдяки стимулюванню рівня народжуваності з боку держави; регулювання міграційних процесів, запобігання еміграції кваліфікованих кадрів.
Порушення екологічних норм і стандартів.	Превентивні екологічні заходи одночасно із жорстким контролем за дотриманням екологічного законодавства.
Загрози, які виникли під час війни, та чинники формування соціальної безпеки людини, які зможуть бути реалізовані після завершення війни	
Невизначеність майбутнього.	Завершення військових дій, визначеність економічного устрою, відносна стабільність в країні.
Небезпека втрати фізичного та ментального здоров'я.	Підвищення особистої відповідальності особи за своє життя і здоров'я, у тому числі ментальне, популяризація превентивної медицини.
Небезпека втрати житла.	Забезпечення житловою площею та комфортними умовами проживання, зокрема через побудову соціального житла, надання житла у кредит за доступною ціною, залучення до цього процесу бізнесу.
Продовольча небезпека.	Гарантії з боку держави доступу (фізичного та/чи економічного) до основних продуктів харчування і питної води.
Порушення прав і свобод людини, у тому числі фізичне насилля.	Підвищення правової грамотності та загального рівня культури населення.
Посилення соціальних конфліктів через військову агресію.	Доступ громадян до неупередженої інформації, формування нової загальнонаціональної системи цінностей.

*побудовано автором на основі [1-6].

Список використаних джерел

1. Буняк, Н. (2022). СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ: СУТНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ. *Економіка та суспільство*, (37). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68>.
2. Варналій, З. (2022). Соціальна безпека людини як об'єкт дослідження економічної безпекології. *Економічний вісник університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів* (50). С. 90-97. <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52>.
3. Варналій, З., Галушка, З. (2010). Соціальна безпека як система. *Економіка і управління: Науковий журнал* (3 (47)). С. 94-100.
4. Данилишин, Б., Куценко, В. (2010). Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку. *Вісник Національної академії наук України* (1). С. 20-28. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/27185>.
5. Кальницька, М. (2017). Соціальна безпека: поняття та рівні дослідження. Глобальні та національні проблеми економіки (17). С. 566-571. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/118.pdf>.
6. Поплавська, О. (2022). Соціальна безпека: нові виміри в сучасному глобальному середовищі. *Галицький економічний вісник*. Том 75. № 2. С. 21-29. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.02.021.

Бондаренко Сніжана Михайлівна
аспірантка кафедри фінансів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

В умовах ринкової економіки забезпечення соціальної безпеки є головною умовою для ефективного функціонування підприємства. Соціальний захист працівників є важливим фактором існування, а також розвитку підприємства як соціальної ланки держави.

Сьогодні, у надзвичайно важких умовах повномасштабної війни в країні, значна частина підприємств продовжують здійснювати свою господарську діяльність, попри численні безпекові ризики. Діяльність підприємств є основою економічної стабільності України і зараз як ніколи важлива.

Україна зазнає великих втрат у цій війні, які зростають у тому числі і через загибель працівників на робочих місцях. Щодня у нашій державі гинуть працівники при виконанні своїх трудових обов'язків.

При дослідженні соціальної безпеки підприємства, неможливо уникнути її зв'язку із соціальною безпекою держави. Зазвичай науковці розглядають соціальну безпеку як частину економічної безпеки.

Під соціальною безпекою держави, необхідно розуміти стійкий стан суспільства, що зберігає свою цілісність і здатність до саморозвитку, незважаючи на внутрішні та зовнішні загрози [1].

У процесі становлення ринкових відносин в Україні, об'єктивно постало питання соціальної безпеки, як фактору якості життя сучасного суспільства. Як наслідок, «соціальна безпека держави» розуміється більш вузько та проявляється у «соціальній безпеці підприємства». Рівень соціальної захищеності населення стає все менш залежним від держави та перекладається на підприємство [2]. Тому можемо стверджувати, що питання соціальної безпеки підприємства набуває ще більшої актуальності.

Мехеда Н. Г. та Маджула А. Н. визначають соціальну безпеку підприємства, як систему соціально-економічних заходів, спрямованих на матеріальну підтримку працівників та підвищення якості їх життя і умов праці [3].

Стан соціальної безпеки на підприємствах можна розглядати через умови колективних договорів, профспілкових угод, які визначають соціальний захист працівників. Однак усі зусилля та заохочення не матимуть жодного ефекту, якщо безпека працівників не є першочерговим завданням. Залежно від територіального розташування, галузі, умов праці та фінансових можливостей підприємства можна запропонувати наступні шляхи підвищення рівня безпеки працівників підприємства:

- релокація підприємства із зони ведення активних бойових дій;

- переміщення робочих місць працівників у більш безпечні приміщення з обладнаними укриттями;
- розробка чітких алгоритмів дій працівників підприємства під час повітряних тривог та надзвичайних ситуацій, а також здійснення постійного контролю за дотриманням даних алгоритмів дій з боку працівників;
- забезпечення віддаленої роботи працівників, якщо така робота є можливою та безпечнішою;
- оптимізація усіх можливих процесів на підприємстві з метою забезпечення дотримання правил безпеки.

Навіть якщо підприємство розташоване далеко від зони ведення активних бойових дій, неприпустимо нехтувати питаннями безпеки робочих приміщень, наявністю укриття, можливістю швидкої евакуації з будівлі та інструкціями для співробітників щодо дій у разі повітряної тривоги або надзвичайної ситуації. Здійснення трудової діяльності в умовах, коли існує ймовірність ракетних обстрілів, є серйозним порушенням безпеки праці.

Отже, під час війни на перший план виходять такі базові загальнолюдські потреби як відчуття захищеності, фізичний та психологічний комфорт. З огляду на ситуацію в країні, нерідко такі чинники, як кар'єрний ріст, навчання за рахунок компанії або можливість додаткового заробітку відходять на другий план для працівників підприємства, поступаючись місцем гарантіям безпеки та стабільності.

Список використаних джерел

1. Новікова О. Ф., Сидорчук О. Г., Панькова О. В. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія. Львів, Київ: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
2. Варналій З. С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації: монографія. Київ : Знання України, 2020. 423 с.
3. Мехеда Н. Г., Маджула А. Н. Планування соціальної безпеки на підприємстві // Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2010. №1. С. 85.

Варналій Захарій Степанович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

В умовах глобалізації, в умовах нових ризиків та викликів, провідне значення набуває система забезпечення національної безпеки, у тому числі економічної, фінансової, соціальної та інших складових безпеки держави.

В Україні, починаючи ще з гібридної війни 2014 року, епідемії COVID-19, тим більше з початком повномасштабної війни російської федерації проти України 24 лютого 2022 року, сутність категорії «безпека» набула нового системного та глибинного сенсу захищеності життєво важливих інтересів від ризиків, загроз та небезпек. В Конституції України (стаття 3), зокрема декларується, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [4].

Безпека має багато різних вимірів, як-то: політичні, соціальні, економічні, військові, ідеологічні, інформаційні та інші. Особливого значення серед них посідає економічна безпека, бо вона пов'язана з базовими процесами відродження життєдіяльності та самого життя людей. Цілком очевидно, що на сьогодні практично не існує галузі знань, де б дослідження питання безпеки не посідали досить значне місце в системі наукових положень [1].

З погляду нового міждисциплінарного напрямку наукових досліджень у сфері безпеки ми пропонуємо виокремлення нового напрямку наукових досліджень – безпекологія. Безпекологія – це міждисциплінарна наука, яка вивчає сутність та закономірності ефективного забезпечення безпеки в економічних, соціальних, політичних, біологічних, технічних та інших сферах, які реалізуються за допомогою відповідних відносин у сфері безпеки. В залежності від конкретних сфер безпеки, безпекологія як наука, має свої різновиди. Мова йде про безпекологію в політичній, зовнішньополітичній, військовій, екологічній, інформаційній, економічній, енергетичній та інших сферах. Тому, необхідно в безпекології виділяти окремо: політичну безпекологію, військову безпекологію, екологічну безпекологію, економічну безпекологію тощо [2]. На нашу думку, економічна безпекологія – це наука, яка вивчає сутність, функції, принципи та закономірності ефективного забезпечення безпеки економічних систем, своєчасного (завчасного) виявлення, запобігання та нейтралізації реальних і потенційних, ендогенних та екзогенних загроз економічним інтересам відповідних суб'єктів.

Сьогодні питання забезпечення соціальної безпеки, як однієї з складових національної безпеки держави, є головним пріоритетом державної соціальної політики, особливо соціальна безпека людини.

Соціальна безпека людини (нанорівень), на нашу думку, це ступінь (рівень) захищеності життєво важливих соціально-економічних інтересів людини (особи), її прав, свобод та цінностей від ендогенних та екзогенних, реальних та потенційних загроз. Функціональними складниками нанорівня соціальної безпеки є: безпека життєдіяльності людини; безпека гідного рівня життя; безпека реалізації загальносоціальних цінностей; безпека соціального середовища; самозахист; самозбереження; психологічна та психічна безпека; саморозвиток тощо.

Основними чинниками, що посилюють актуальність проблеми соціальної безпеки України на сучасному етапі є: повномасштабна війна російської федерації проти України; глобалізаційні виклики та загрози, зокрема, пандемії; фрагментарне формування системи соціальної безпеки формувалася, без достатнього дотримання базових принципів економічно і соціально розвинених держав, зокрема ЄС; накопичення негативних явищ і тенденцій, які виявляються у критичних деформаціях соціального та економічного розвитку, окремих областей, районів, об'єднаних територіальних громад, деформаціях соціальної інфраструктури, соціально-культурній деградації та недостатній соціальній захищеності людини; вкрай недостатні системні наукові дослідження питання забезпечення (гарантування) соціальної безпеки України тощо.

Основними загрозами критичного стану соціальної безпеки України є:

по-перше, це втрата значної частини людського капіталу як внаслідок втрат війни, зовнішньої трудової та загальної міграції, так і через ресурсні обмеження, які призводять до зниження народжуваності, порушень в структурі раціонального харчування, відповідній якості базових соціальних послуг, тобто – недостатнього рівня відтворення;

по-друге, незадовільний стан інтелектуально-кадрового забезпечення – головного ресурсу конкурентоспроможності економік всіх рівнів;

по-третє, значне, в окремих випадках катастрофічне, зниження рівня якості життя населення, його відповідної соціальної захищеності, що призводить, або може призвести, до спаду інвестиційної та загальної привабливості відповідного середовища для проживання населення.

Головними цілями та завданнями соціальної безпеки України в умовах війни мають бути: матеріальна соціальна допомога населенню; гуманітарна допомога окупованих територій; безоплатна медична допомога; матеріальна допомога тимчасово внутрішньо переміщеним особам; вирішення невідкладних соціальних проблем на звільнених територіях; сприятливий психологічний клімат та психологічна допомога; сприяння відродженню ринку праці, внутрішньої релокації підприємницької діяльності; конкретні форми соціальної допомоги біженцям, які виїхали з України; реальна допомога поверненню примусово депортованих людей, особливо дітей; дієва та цілеспрямована

державна політика підтримування зв'язків з біженцями, з мігрантами (зокрема, онлайн-уроки для дітей-біженців; різні форми зустрічей, заходів з біженцями, щоб вони розуміли, що про них пам'ятають) тощо; розвиток смарт-сіті у забезпеченні соціальної безпеки людини в умовах війни.

Основними пріоритетними цілями та головними завдання соціальної безпеки України в повоєнний час є: гармонізація трудових відносин; подолання бідності; ліквідація „зрівнялівки” та дискримінації у пенсійному забезпеченні; забезпечення гарантованого переліку безоплатних медичних послуг; благополучної сім'ї; підтримка становлення духовно та фізично здорової, матеріально забезпеченої та соціально створення умов для подолання демографічної кризи та досягнення постійного демографічного розвитку; попередження трудової міграції; подолання бездомності громадян, безпритульності дітей; проведення компенсації знецінених вкладів громадян; розвиток смарт-сіті; розв'язання невідкладних соціальних проблем села; забезпечення гендерної рівності тощо [3].

Важливе значення, особливо в кризових умовах, має процес інституціоналізації соціальної безпеки, що здатна:

- сформувані прозорі та єдині, визнані та усвідомлені всіма суб'єктами нормативно-правові нормативно-правові акти, а також статусні (формальні та неформальні) правила і умови поведінки;
- забезпечувати якісне тактичне та стратегічне планування розвитку ситуації, впровадження запланованих змін, а також гарантувати незворотність запланованих заходів;
- збалансовувати поступ основних елементів державної, публічної та приватної інфраструктури в соціальній сфері;
- підсилити дію не лише законодавчих, нормативно-правових, але й інших формальних та неформальних інститутів;
- сформувані систему з елементів інституціоналізації, яка, закономірно, більш стійка до впливу ендогенних та екзогенних загроз, характеризується високим рівнем природності та резистентності до загальної політичної та економічної ситуації в країні, дії викликів та загроз глобалізації.

Також важливе значення в повоєнний період має розбудова соціальної інфраструктури, а саме: критично необхідно відбудувати будинки, школи, лікарні, дитячі садки тощо; необхідно розробити спеціальні програми будівництва житла (включно з громадським житлом) та надавати технічну допомогу, щоб забезпечити застосування найкращих практик будівництва (наприклад, енергоефективність будівель); модернізація та повернення переміщених осіб за прикладом дієвої моделі міського планування Сінгапуру; підтримка відбудови житлових будинків у межах програми підтримки схожої на ту підтримку для людей, які відбудовують власне житло; тощо, а головне – перейти на МИРНІ рейки життя.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С. Соціальна безпека людини як об'єкт дослідження економічної безпекології. *Економічний вісник університету. Збірник наук. праць учених та аспірантів*. Випуск 52, Переяслав, 2022. С. 90-97. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-90-97>.
2. Варналій З.С. Соціальна підсистема економічної безпекології. *Економічний вісник університету. Збірник наук. праць учених та аспірантів*. Випуск 49, Переяслав, 2021. С. 140-148. DOI: 10.31470/2306-546X-2021-49-140-148.
3. Варналій З.С., Білик Р.Р., Хмелевський М.О. Соціальна безпека України: сутність, проблеми та шляхи забезпечення. *Економічний вісник університету: збірник наук. праць учених та аспірантів*. Вип. 45, Переяслав, 2020. С. 105-114. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2020-45-105-114>.
4. Конституція України, від 28 червня 1996 року зі змінами, які вступили в силу з 1 січня 2006 року відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Текст>.

Галушка Зоя Іванівна

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА СУСПІЛЬСТВА І ЛЮДИНИ: СКЛАДОВІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Соціальна безпека – це об’єктивна характеристика сучасної соціалізованої економіки, що визначає її внутрішню суть, економічні й соціальні цілі держави, прагнення усіх верств населення. Її забезпечення залежить від спільних зусиль держави, господарських суб’єктів, громадських організацій та кожного громадянина.

Умови підтримання соціальної безпеки у мирний час ґрунтуються на зростанні ефективності суспільного виробництва та національного продукту й передбачають: спільну соціальну відповідальність держави, сфери бізнесу, громадянського суспільства, окремих громадян; наявність гарантованої системи державного соціального забезпечення незахищених верств населення; ефективну систему соціального страхування; реальне застосування міжнародних соціальних стандартів в діяльності господарюючих суб’єктів; значну сферу впливу громадянського суспільства на розв’язання соціальних проблем; існування системи соціального моніторингу для попередження соціальних ризиків.

Наведені умови характеризують стан соціальної безпеки суспільства. Однак, імперативом сучасності стає людська безпека, перенесення фокусу уваги з суспільства, як такого, на окремого індивіда як об’єкта соціальної безпеки.

Соціальна безпека конкретно кожної людини, як зазначає З.С. Варналій, це «ступінь (рівень) захищеності життєво важливих соціально-економічних інтересів людини (особи), її прав, свобод та цінностей від внутрішніх та зовнішніх, реальних та потенційних загроз. Функціональними складниками цього рівня соціальної безпеки є: безпека життєдіяльності людини; безпека реалізації загальносоціальних цінностей; безпека гідного рівня життя; безпека соціального середовища; психологічна та психічна безпека; самозахист; самозбереження; саморозвиток тощо» [2].

У сучасних дослідженнях соціальних процесів підхід «людська безпека» характеризується як більш реалістичний та більш ефективний для врегулювання сучасних криз, ніж традиційний, більш жорсткий, безпековий підхід. Коли мова йде про безпеку суспільства, наголос робиться на проблемах «жорсткої» безпеки (hard security). Це такі проблеми як: гарантування територіальної цілісності, відродження зруйнованої економіки, розвиток демократії та ін. Проблеми «м’якої» безпеки (soft security) – це проблеми, що стосуються добробуту й місця окремої людини в суспільстві, його ролі в

бізнесі, в управлінні й прийнятті рішень. Це такі аспекти, як: «вибір способу життя, здоров'я, робота, особистісне зростання, колективний / соціальний контекст, фінансовий добробут, цінності й принципи» [6].

Проявами соціальної небезпеки є: деградація суспільства; моральне, інтелектуальне, культурне, управлінське зубожіння; зневажання правових і моральних норм існування суспільства; масштабну корупція та управлінська некомпетентність, перетворення корупції на соціальний механізм розв'язання соціальних проблем, недовіра до державних інститутів; криза духовності та моралі суспільства; демографічна криза.

Дослідження стану цих параметрів, виявлення загроз та усунення їх на стадії зародження дозволяє попередити кризові суспільні явища. Це вимагає розробки відповідної системи заходів. Але коли прийшла війна, загрози соціальній безпеці набирають нових обрисів – від проблем фізичного виживання до психологічного відновлення.

Соціологічні опитування свідчать про такі найпоширеніші втрати від війни: втрата близьких людей (смерть друзів або членів сім'ї (14%), розрив стосунків (18%), зниження або втрата доходу (36%), погіршення психічного здоров'я (28%); необхідність переміщення в інші населені пункти (16%); пошкодження житла (14%); отримання травм, пов'язаних з воєнними діями (особисто або членами сім'ї – 14%) [4].

Українці називають також такі важливі життєві проблеми, що свідчать про втрату безпеки: відключення електроенергії, нестабільний інтернет та мобільний (телефонний) зв'язок – 50%; здоров'я (своє і близьких) - 50%; відсутність грошей - 31%; фізична небезпека (власна або членів сім'ї) – 27%; психічне здоров'я (поганий настрій, пригніченість, депресія, тривога, почуття самотності) - 22%; неможливість працевлаштуватися та/або втрата актуальності здобутої професії - 19%; негативний вплив засобів масової інформації, дискусій у соціальних мережах - 13%; неможливість поїхати за кордон через обмеження для призовників (власна або членів сім'ї) – 10%; високе фізичне навантаження (тяжкі умови праці на роботі чи по домогосподарству) - 9%; обов'язкова служба в армії (відсутність вільного вибору служби в армії) - 7%; втрата житла через війну (руйнування) або окупацію - 5% [6].

Складною є ситуація на ринку праці. Вона зумовлена низкою причин. У 2023 році кількість безробітних зросте до трохи більше ніж 2,8 мільйона. З початку війни Україна «втратила доступ до 5,5 млн. осіб працездатного віку. Це понад 30% усієї робочої сили. На початку 2023 року за межами України перебували 4,6 млн. українців, з яких 3,2 млн. жінки працездатного віку. На тимчасово окупованих з початку 2022 року територіях жили 3 млн. осіб, з них орієнтовно 1,3 млн. – працездатного віку» [6].

Кількість внутрішньо переміщених осіб може сягати 7 млн людей, з яких працездатного віку – близько 4 млн. Більшість з них не зможе повернутися до свого житла, бо їх будинки або суттєво пошкоджені, або зруйновані. На початку 2023 року з 11,9 млн працездатних людей в Україні на місцях

постійного проживання перебувають 7,9-8,8 млн. Це лише 45-50% довоєнної чисельності працездатного населення. Це люди, які зможуть працювати над відновленням підприємств у своїх регіонах без суттєвих вкладень у створення умов проживання.

Крім описаних вище, з'являються і нові загрози для трудового потенціалу. Головна з них – зростання кількості осіб з інвалідністю. За даними Конфедерації роботодавців України, таких людей на початку 2023 року було 2,8 млн, 76% з них – працездатного віку.

Очікується, що учасники війни будуть виходити на пенсію у 50-55 років. За прогнозами фахівців, рівень безробіття в Україні на тлі війни та падіння економіки залишатиметься високим, хоч і поступово знижуватиметься. До кінця 2023 року він виросте до 35%, а зниження до 18,2% прогнозують у 2024 році [8].

На початок квітня 2023 року чисельність вимушених мігрантів з України становила 8,16 млн. осіб. Відповідно до національного законодавства в Європі 5 млн. осіб зареєстровано як користувачів тимчасового захисту. Найбільше громадян України перебуває в Польщі – 1,58 млн. осіб, Німеччині – 0,92 млн. осіб, Чехії – 0,5 млн. осіб [3].

Перспектива їх повернення залежатиме від тривалості бойових дій та від умов, що формуватимуться після війни. “Чим довше люди перебуватимуть за кордоном, тим більше вони адаптуються й намагатимуться залишитися там назавжди. Крім того, що довше триватиме гаряча фаза війни, то сильніше буде зруйновано нашу інфраструктуру - як виробничу, так і соціальну, передовсім житлову. Якщо у людей зруйноване житло і якщо в них немає роботи, їм не буде куди і для чого повертатися” [7]. 2024 рік буде роком катастрофічного падіння народжуваності, і є ризику, що до 2030-го населення України може скоротитися до 35 млн.

Соціетальні цінності українців також потерпають небезпечних змін. До них відносяться такі види безпеки як захист від внутрішніх руйнівних процесів, злочинності, дискримінації; мирне співіснування з різними політичними, релігійними, культурними ідеалами; порядок, стабільність, розвиток. У рейтингу індивідуальних цінностей для більшості людей посідають фізичне здоров'я, психологічний комфорт, особистісна свобода, міжособистісні стосунки, моральність, домашній комфорт. Коли говоримо про цінності під час війни, то рівнозначними є повага, взаємодопомога, людяність, оптимізм, сміливість і винахідливість.

Масштабність загроз розрізняється за розмірами їхнього поширення на певній території, для певних верств населення тощо. Сила їхнього впливу може бути охарактеризована за темпами та обсягами деструктивних змін. Гарантування соціальної безпеки – складне завдання, що вимагає виваженої соціальної політики держави та згуртованості самого суспільства.

Список використаних джерел

1. CIPD. URL: <https://www.cipd.org/uk/knowledge/factsheets/well-being-factsheet/#gref>
2. Варналій З.С. Багаторівнева система соціальної безпеки. Економіка і регіон №о 1 (84) – 2022 DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1\(84\).2547](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1(84).2547)
3. Вимушений виїзд українців за кордон: як коректно оцінити масштаби? НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vymushenyu-vyyizd-ukrayintsiv-za-kordon-yak-korektno-otsinyty-masshtaby>
4. Вплив війни на молодь в Україні. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdoslidjenja/Vpliv%20viiyny%20na%20molody%20v%20Ukraini.2023.pdf
5. Не лише донати на ЗСУ: як бізнесу створювати цінність під час війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/5/694601/>
6. Рівень безробіття у 2023 році буде високим: на яку допомогу від держави можна розраховувати. URL: https://24tv.ua/economy/bezrobittya-2023-bude-visokim-yaku-dopomogu-vid-derzhavi-mozhna_n2224674
7. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3641463-demografi-prognuut-so-u-2023-roci-na-ukrainu-cekae-katastroficne-padinna-narodzuvanosti.html>
8. Хто і коли може вийти на пенсію в Україні 2022 URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20221215-hto-i-koly-mozhe-vyjty-na-pensiyu-v-ukrayini-2022-tablyczya/>

Грішнова Олена Антонівна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Харазішвілі Юрій Михайлович

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ*

СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЇЇ ІНДИКАТОРИ ¹

Людина (а, відповідно, її потреби, інтереси, цінності) є основною рушійною силою, метою і критерієм усього суспільно-економічного розвитку, успіху економічних і соціальних реформ. Тому соціальна безпека (СБ) – це питання не лише людського розвитку, політичної стабільності суспільства і утвердження національних інтересів, але й підґрунтя усього цього – економічного зростання.

Термін “соціальна безпека” в розумінні дослідників зазвичай має два трактування: *традиційне* (відсутність загроз, безпечне існування і розвиток соціуму) та *альтернативне* (відсутність загроз для влади і держави з боку соціуму). Ми вважаємо, що забезпечення безпеки для соціуму автоматично усуває загрози національній безпеці з боку власних громадян. Тому будемо розглядати соціальну безпеку з традиційної точки зору, яка, за нашим підходом, визначає стан соціальної сфери, при якому забезпечується високі стандарти життя населення (матеріальний рівень і соціальні складові – *рівень життя*), захищеність основних життєво важливих демовідтворювальних процесів незалежно від впливу реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз (*демографічна складова*), є можливість отримання якісної освіти та немає загроз здоров’ю та життю людини (власне *якість життя*). Ці складові соціальної безпеки (включно з методологією ідентифікації її рівня, структурою та переліком індикаторів, обґрунтуванням векторів порогових значень, визначенням переліку загроз, ідентифікацією стану безпеки, визначенням стратегічних цілей та обґрунтуванням стратегічних сценаріїв сталого розвитку) детально розглянуто авторами за складовими соціальної безпеки в опублікованих роботах [1; 2; 3; 4].

Однак, бурхливі, безумовно трагічні події останніх років в Україні по-новому актуалізують тему соціальної безпеки і вимагають її детальнішого розгляду саме з позицій не тільки суспільства, а конкретної людини. У зв’язку з

¹ Публікацію підготовлено за проектом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці», який перемиг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

цим виникають нові завдання: як можна оцінити, виміряти стан соціальної безпеки людини в умовах системних викликів?, які потрібні додаткові критерії й показники, щоб врахувати нові загрози?, які особливі підходи потрібні для урахування специфічних потреб людей, що найбільше постраждали в результаті війни – учасників бойових дій (особливо тих, що втратили здоров'я), вимушених переселенців, сиріт?, якими є науково обґрунтовані стратегічні орієнтири соціальної безпеки людини в контексті воєнного часу і сталого повоєнного розвитку?

Представлена нами у попередніх роботах управлінська конструкція, що містить загальне системне уявлення щодо шляхів переходу від поточного положення об'єкта управління до бажаного в межах безпечного існування складається з етапів ідентифікації, стратегування та наукового обґрунтування інституційних заходів. Її теоретична основа опирається на прикладну теорію систем, теорію управління, економічну кібернетику. Її основні етапи включають:

ідентифікацію – визначення структури об'єкта безпеки; формування системи індикаторів; визначення меж безпечного існування – наукове обґрунтування вектора граничних значень; вибір форми інтегрального індекса; вибір методу нормування; наукове обґрунтування динамічних вагових коефіцієнтів; одночасна інтегральна згортка індикаторів та їхніх граничних значень; визначення переліку та вагомості впливу загроз;

стратегування – цілепокладання – визначення стратегічних цілей у безпекових координатах; побудова майбутньої траєкторії цільового розвитку; синтез стратегічних орієнтирів складових та індикаторів об'єкту безпеки через декомпозицію інтегральних індексів за допомогою адаптивних методів регулювання з теорії управління; виконання процедури “денормування” – перехід від безрозмірних індикаторів до макропоказників у природних одиницях виміру;

наукове обґрунтування інституційних заходів – детінізації і антикорупційної діяльності; підвищення рівня та якості життя населення; стимулювання інноваційної та науково-технологічної діяльності; застосування макроекономічних важелів зростання економіки.

Наразі ми віршуємо перші завдання побудови такої управлінської конструкції – визначення структури об'єкта безпеки та формування системи індикаторів. Відповідно до нашого розуміння соціальної безпеки і її основних складових [1] ми пропонуємо таку систему індикаторів для визначення СБ людини: рівень життя (матеріальне забезпечення життя); складова фізичної безпеки і здоров'я (захищеність життя і здоров'я, в т.ч. психічного) і соціальна складова якості життя (можливості отримання освіти, реінтеграції в суспільство).

На рис. 1 наведено також перелік індикаторів, які ми плануємо використовувати для вимірювання відповідних складових (з урахуванням можливості отримання достовірних даних в процесі соціологічного

дослідження). Знаком S позначені стимулятори, знаком D – дестимулятори соціальної безпеки.

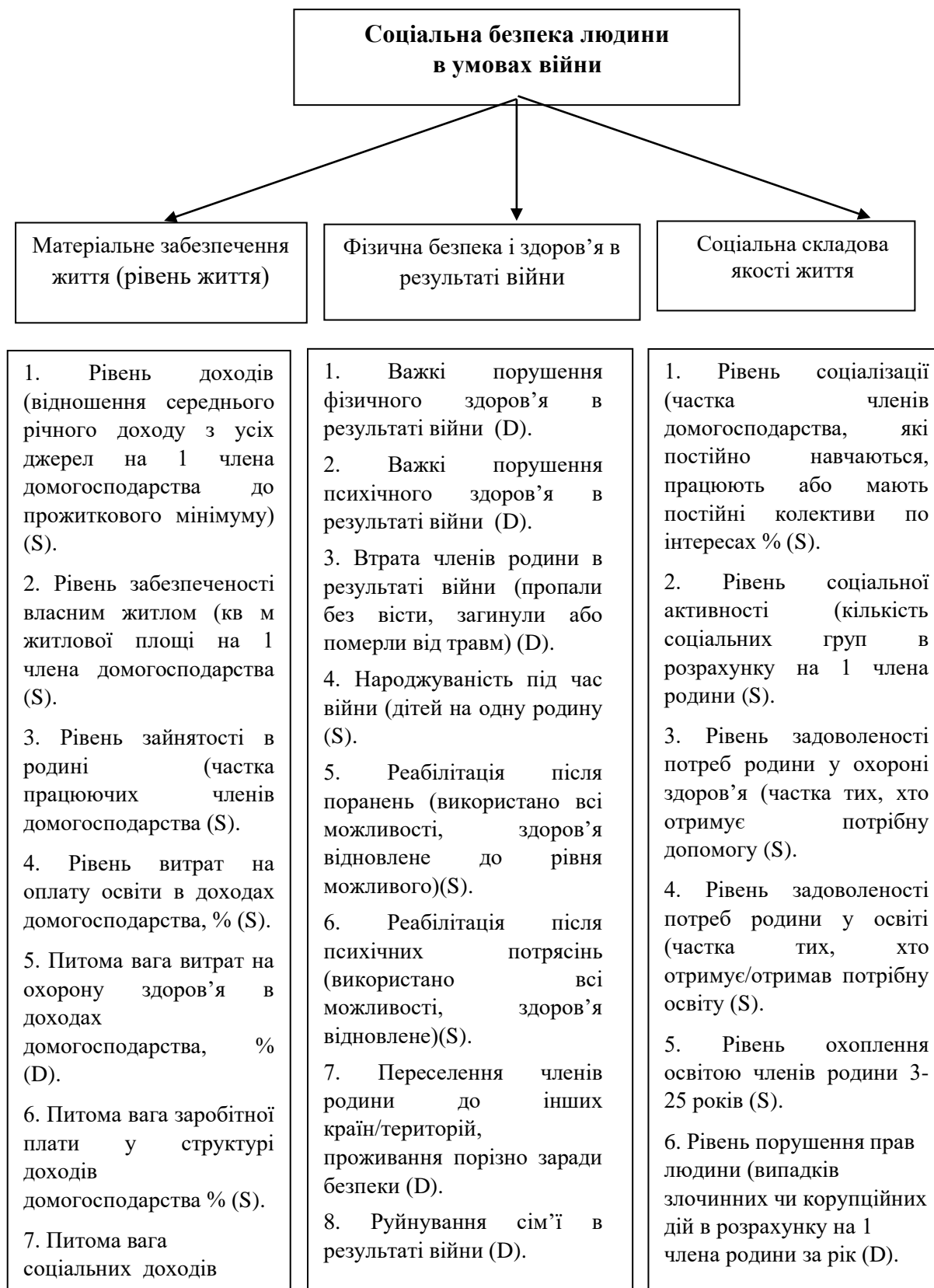

Рис. 1. Структура соціальної безпеки людини в умовах війни та її індикатори.

Визначена структура соціальної безпеки включає 21 індикатор, перелік яких не є догмою та може змінюватись залежно від цілей, глибини та об'єктів дослідження.

Застосування до цих індикаторів сучасної методології інтегрального оцінювання та науково-стратегічного форсайтингу у безпековому вимірі дозволить адекватно оцінити поточний стан та розробити науково - обґрунтовану стратегію забезпечення людини в надскладних сучасних умовах життя в Україні.

Список використаних джерел

1. Kharazishvili Y.; Kwilinski A.; Grishnova O.; Dzwigol H. So Safety of Society for Developing Countries to Meet Sustainable Development Standards: Indicators, Level, Strategic Benchmarks (with Calculations Based on the Case Study of Ukraine) // *Sustainability* 2020, 12, 8953.

2. Грішнова О.А., Харазішвілі Ю.М. Демографічна безпека України: індикатори, рівень, загрози. Демографія та соціальна економіка. 2019. № 2 (36). С. 65-80.

3. Харазішвілі Ю.М., Грішнова О.А. Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози // *Економіка України*. – 2018. – № 11–12. – С. 157–180.

4. Kharazishvili, Y.; Grishnova, O.; Kamińska, B. Standards of living in Ukraine, Georgia, and Poland: Identification and strategic planning. *Virtual Econ.* 2019, 2, 7–36.

Гурочкіна Вікторія Вікторівна
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки
Державного податкового університету (Україна),
ад'юнкт Інституту економіки та фінансів
Зеленогурського університету (Польща),
Президент Фундації «Української наукової діаспори в Польщі»*

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ДІАСПОРИ В ПОЛЬЩІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Європейська інтеграція України як складний перехідний процес, вимагає значних зусиль та змін у різних сферах життя українського суспільства. Починаючи з реформ політичної системи, економіки, правосуддя, боротьби з корупцією, адаптацією до європейських стандартів та виконання вимог Європейського союзу щодо ряду Копенгагенських критеріїв та Маастрихтського договору і в кінцевому результаті досягти високого рівня розвитку соціального капіталу й цінностей, покращення життя громадян, забезпечення прав людини, зміцнення демократії, розвиток економіки та зміцнення економічної безпеки країни.

Російсько-українська війна в центрі Європи почалась у 2014 році з конфлікту на сході країни у результаті порушення територіальної цілісності та геополітичних факторів. Війна має серйозний вплив на Україну, включаючи людські жертви, гуманітарну кризу, ризики в економічній та соціальній безпеці країни.

Реалії часу світової спільноти в умовах російсько-української війни, посилили проблеми соціального, економічного й політичного характеру, що відображаються у стані незахищеності населення країни-жертви та сприяє виникненню значної міграції біженців в країни Європейського союзу. Найбільшу кількість біженців прийняла країна з наближеною культурою – Польща. Від початку російсько-української війни кількість біженців та осіб, що втікають від військового конфлікту наблизилась до 7,7 млн осіб, до Польщі з України прибуло 3,5 млн. осіб, більшість серед яких жінки та діти.

З перших днів війни відношення Європейських країн до України показало високий рівень довіри та підтримки, що значною мірою наблизило Україну до європейської інтеграції. 17 червня 2022 року Європейська комісія рекомендувала Європейській раді надати Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, а 23 червня 2022 року під час саміту лідерів країн ЄС у Брюсселі Україна отримала статус кандидата на членство у ЄС. Україна продовжує працювати над реформами та зближенням з ЄС, незважаючи на виклики, пов'язані з війною.

Сьогодні суспільство українських біженців в Європі поляризоване, дезорієнтоване й виснажене, а соціальна мораль приймає все далі жорсткіші

форми та втрачаються соціальні зв'язки. У людей виникає відчуття пустоти, втрати надії на майбутнє та впевненості у власних силах, чим саме нівелюються моральні цінності, довіра та втрачається благополуччя. Підтримка світового соціально-економічного розвитку при всіх відмінностях між країнами та особливостях досягнення національних інтересів, може бути реалізована при умові вирішення комплексу проблем і завдань, в основі яких лежать процеси формування й накопичення соціального капіталу. Особливо це необхідно коли мова йде про посилення адаптаційного потенціалу вразливих спільнот, враховуючи негативні результати від міграції населення через російсько-українську війну.

Процеси адаптації соціуму в нових умовах можливо досягти завдяки перетворенню способів мислення та впливу на подальшу поведінку особистості для посилення соціальної залученості та відповідальності. З цією метою для посилення соціальної залученості та відповідальності важливо розглядати різні аспекти суспільного життя і вживати відповідні заходи, такі як:

- забезпечення рівних можливостей щодо доступу до освіти, здоров'я, праці, житла та інших сфер життя для всіх громадян. Це включає боротьбу з дискримінацією, створення програм та політик, спрямованих на зменшення нерівностей і забезпечення рівних можливостей для всіх;
- сприяння відкритому діалогу через механізми публічних консультацій, громадських обговорень, залучення до прийняття рішень на місцевому рівні, а також забезпечення прозорості та відкритості у роботі органів влади;
- ініціативність у розвитку соціальних програм, що спрямовані на забезпечення соціального захисту, підтримку незахищених верств населення, включаючи людей з інвалідністю, малозабезпечених, безробітних та інших уразливих груп. Такі програми можуть включати соціальну допомогу, медичне страхування, доступ до освіти та професійної підготовки для цілей ринку приймаючої країни;
- сприяння доступності освіти та інформаційного забезпечення суспільного життя.

Такі передумови сприяли ініціативі Ради молодих Вчених при Міністерстві освіти та науки України створенню Української наукової діаспори по країнах Європи. Створення осередків Українських Діаспор у кожній країні Європи в подальшому сприятиме підтримці зв'язків та стратегічній взаємодії, оскільки вони відіграють важливу роль в інтеграційному процесі. Члени наукової діаспори є цінними інтелектуальними ресурсами з багатим досвідом та знаннями, які можуть бути використані для підтримки України на шляху до європейської інтеграції в контексті розбудови політичної підтримки, залученню інвестицій шляхом реалізації міжнародних проектів, обміну досвідом та знаннями, культурному обміну, ініціюванню та реалізації спільних освітніх програм та інших форм співпраці. Ми сподіваємось і віримо, що це сприятиме зміцненню зв'язків між Україною та країнами Європи.

Українські діаспори в Європі сприятимуть усуненню негативних стереотипів та міфів про Україну, ініціюватимуть впровадження реформ та підтримку демократичних цінностей. Такий активний внесок може підсилити позицію України у міжнародному співтоваристві та сприятиме консолідації українського суспільства навколо спільних Європейських цінностей.

Взаємодія з українськими діаспорами в Європі також може мати позитивний вплив на розвиток самих діаспор для збереження української культури, мови та традицій серед українців, які проживають за кордоном. Співпраця з українськими організаціями та спільнотами в Європі може сприяти їхньому єднанню та утвердженню української ідентичності, а також збереженню зв'язків з батьківщиною. Крім того, взаємодія з українськими науковими діаспорами в Європі сприятиме створенню мережі контактів та партнерств між Україною та європейськими країнами, що відкриє нові можливості для торгівлі, інвестицій, науково-технічного співробітництва та інших сфер взаємодії.

9 березня 2023 р. в Ягеллонському університеті у Кракові відбулася перша зустріч українських науковців. Після проведення інших спільних зустрічей у Варшаві, Гданську, представниками Ради молодих Вчених при Міністерстві освіти та науки України й спільно з українською науковою та експертною спільнотою у Польщі, прийнято спільне рішення 17 травня 2023 р. про створення Української наукової діаспори в Польщі.

20 квітня 2023 р. ініціативною групою зареєстровано у Варшаві статут Фондації «Українська наукова діаспора в Польщі». Діяльність організації спрямована на забезпечення системи соціального захисту та соціального забезпечення, реалізацію програм інтеграції українських науковців до Європейського дослідницького простору, підтримку у процесах працевлаштування, отримання подвійної афіліації в різних країнах, інформаційну підтримку у процесах визнання дипломів і розвитку компетентностей та навичок, які сприятимуть виходу на новий рівень якості співробітників.

Фондація «Українська Наукова діаспора в Польщі» - це мережа української наукової та експертної спільноти створена з метою:

1. Інтеграції та професійного розвитку її членів.
2. Адаптації соціального капіталу до Європейського дослідницького простору.
3. Співробітництва у процесах Євроінтеграції.
4. Відбудови України.

Загалом, взаємодія з українськими діаспорами в Європі є вкрай актуальним питанням для України під час процесу європейської інтеграції. Вона може стати однією з важливих складових успішного переходу України до

європейських стандартів, сприяти розвитку країни та зміцненню зв'язків з українськими громадами за кордоном.

Ініціатива «Українська наукова діаспора в Польщі» може об'єднати різноманітний досвід, посилити взаємодію між Польщею та Україною, вирішити суспільні виклики, сприяти розвитку соціального капіталу та підвищити репутацію України. Тому її слід підтримувати для сприяння науковим інноваціям, прогресу та відбудові України вже сьогодні.

Список використаних джерел

1. Yevheniia Polishchuk, Igor Lyman and Svitlana Chugaievska (2023). The “Ukrainian Science Diaspora” initiative in the wartime. *Problems and Perspectives in Management*, 21(2-si), 153-161. doi:10.21511/ppm.21(2- si).2023.18

2. In a time of war, a new effort to help. MIT-Ukraine program. <https://news.mit.edu/2023/mit-ukraine-program-new->

Діброва Олена Леонідівна
викладач кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет

ВБУДОВАНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПДФО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Актуальність дослідження ролі оподаткування, а зокрема вбудованих детермінантів податку на доходи фізичних осіб у забезпеченні соціальної безпеки, обумовлена масштабними викликами безпекового, соціального і економічного характеру в умовах воєнного стану в Україні.

В даному контексті, доцільно розпочати дослідження з цитування основного Закону України – Конституції України, згідно якого, Україна – суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, а Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1].

А отже, соціальна безпека виступає не лише невід'ємною, а й ключовою складовою національної безпеки.

Соціальна безпека представляє собою стан захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, від зовнішніх та внутрішніх загроз національним інтересам у соціальній сфері [2].

Пріоритетним завданням соціальної політики держави виступає забезпечення соціальної безпеки, яка гарантує громадянські права для усіх членів суспільства, стабільне економічне становище населення, вільний та всебічний розвиток особистості та збереження в суспільстві соціального миру [2].

Українці в умовах війни зіткнулись з масштабними викликами безпекового й соціального характеру.

Військові дії на території нашої держави загострили і поглибили вже існуючі соціальні загрози, а також стали причиною великих проблем і бід, які стосуються кожного, без виключення, українця. Зокрема, досліджуючи фінансовий аспект соціальної безпеки на мікрорівні, слід відмітити стійкі тенденції підвищення рівня бідності, безробіття і майнової диференціації суспільства, що в свою чергу виступає тригером соціальної нерівності населення.

В контексті дослідження шляхів забезпечення стабілізації економічного становища населення та згладжування соціальної нерівності в реаліях сьогодення, загострюється проблематика оподаткування доходів фізичних осіб в частині впливу вбудованих детермінантів на рівень чистого доходу фізичної особи-платника податку. Мова йде про групу чинників, які безпосередньо закладені в механізм оподаткування ПДФО у відповідності до ПКУ.

Досліджуючи конвергенцію вбудованих детермінантів та ефектів податку на доходи фізичних осіб, слід зацентувати на тому, що варіативність ефектів

безпосередньо залежить від варіативності детермінант. Введення воєнного стану стало нагальною причиною невідкладної адаптації податкового законодавства до нових реалій. Варіативність детермінант в умовах сьогодення покликана на досягнення пріоритетних соціально-економічних завдань держави і проявляється у комплексі податкових змін, зокрема щодо оподаткування доходів фізичних осіб в умовах воєнного стану.

Основним вбудованим детермінантом ПДФО виступає об'єкт оподаткування, тобто безпосередньо доходи фізичних осіб, а саме регламентований ПКУ перелік доходів, які включаються до розрахунку загального оподаткованого доходу платника податку. Так, розширення бази оподатковуваних доходів потенційно виступає тригером фіскальних ефектів ПДФО, що особливо актуально в умовах воєнного стану з огляду на потужний бюджетоформуєчий потенціал даного податку. Однак, в рамках податкових змін на воєнний час, пріоритетними було визнано регулятивні ефекти, у вигляді стимулів для благодійної діяльності щодо підтримки військових та постраждалих від воєнних дій. Так, розширено перелік видів доходів, що не включаються до складу сукупного оподаткованого доходу (а саме: вартість благодійної допомоги на користь учасників бойових дій або на користь членів їхніх сімей, а також фізичних осіб, постраждалих від збройної агресії РФ, фізичних осіб з місця проживання на території проведення бойових дій). Відповідно суми такої благодійної допомоги не підлягають оподаткуванню ПДФО та військовим збором протягом дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану.

Визначальним вбудованим детермінантом ПДФО виступає модель оподаткування. До того ж, вагомого значення набуває шкала ставок, яка теж повинна бути збалансованою і корелювати з рівнем диференціації доходів фізичних осіб.

Діючи модель пропорційного оподаткування не враховує диференціації населення за рівнем доходів. При цьому відсутність у переважної більшості домогосподарств заощаджень, звужує можливості для внутрішньосімейних інвестицій у людський капітал та підвищує для них ризики опинитися за межею бідності у випадку настання непередбачуваних обставин, що особливо актуально під час війни.

Введення прогресивної шкали оподаткування слід розглядати як потужний інструмент досягнення регулятивного ефекту ПДФО, застосування якого сприятиме подоланню проблеми величезного розриву між верствами населення за рівнем доходів. Варто також зазначити, що сучасні інструменти виваженої багатоступеневої прогресії, дозволять уникнути дискримінації в процесі оподаткування шляхом зміщення податкового навантаження з менш забезпечених на більш забезпечені верстви населення. Позитивним наслідком таких змін може стати зниження необхідності державної соціальної підтримки деяких категорій платників податку з числа працюючого населення та зниження перманентної конфліктогенності суспільства на економічному тлі [3].

Не менш важливими детермінантами ПДФО виступають податкові соціальні пільги та податкові знижки. Незважаючи на те, що застосування податкових соціальних пільг призводить до втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування, тобто недоотримання певних потенційно можливих сум податку, великого значення набуває регулювання рівня доходів малозабезпечених верств населення шляхом підвищення рівня наявних реальних доходів.

Слід відзначити потужний компенсаційний ефект ПДФО в частині надання податкової знижки щодо орендної плати за договором оренди житла внутрішньо переміщених осіб. До того ж фізичним особам за підсумками 2022 року надано право на податкову знижку у граничному розмірі 16% (натомість 4%) суми загального оподаткованого доходу звітного року на пожертвування неприбутковим організаціям. З огляду на потужний волонтерський рух, а також бажання багатьох людей надавати благодійну допомогу офіційно такий крок є цілком логічним [4].

Зауважимо, що переважна більшість критеріїв застосування податкової соціальної пільги у розмірі 200% від суми пільги, стосуються категорій громадян, безпосередньо причетних до подій Другої світової війни. Враховуючи, норму ПКУ щодо застосування податкової соціальної пільги лише до доходу у вигляді заробітної плати, лєвова частка таких критеріїв втратила актуальність. Однак, справедливо було б, в сучасних умовах надавати податкову соціальну пільгу учасникам бойових дій, безпосередньо задіяних у заходах протистояння збройній агресії РФ [4].

Проблемним аспектом реалізації компенсаційних ефектів ПДФО виступає законодавча норма щодо порядку розрахунку граничного розміру доходу для застосування податкової соціальної пільги, яка не відповідає сучасним реаліям. Для вирішення цієї проблеми пропонуємо адаптувати розрахунок граничного розміру доходу, до якого застосовується податкова соціальна пільга, у відповідності до економічних реалій шляхом визначення його на рівні двох мінімальних заробітних плат [4].

Ще одним стримуючим аспектом реалізації компенсаційних ефектів ПДФО виступає законодавча норма щодо порядку розрахунку розміру податкової соціальної пільги. В контексті пропонованих змін у відповідності до економічних реалій, вважаємо за доцільне при розрахунку розміру податкової соціальної пільги застосовувати повний обсяг прожиткового мінімуму для працездатної особи з обов'язковим коригуванням прожиткового мінімуму з урахуванням інфляційного фактору [4].

Отже, застосування комплексного підходу щодо адаптації податкового законодавства до реалій сьогодення, в частині варіативності вбудованих детермінантів ПДФО слід розглядати як потужний інструмент стабілізації економічного становища населення та згладжування соціальної нерівності в умовах воєнного стану. А для післявоєнної розбудови країни потрібна оновлена податкова модель з виваженими пріоритетами в оподаткуванні доходів

фізичних осіб, регулятивні ефекти якої виступатимуть економічними засадами соціальної безпеки.

Список використаних джерел

1. Конституція України Верховна Рада України; Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.01.2020, підстава - 27-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Лисенко Ю. В. Соціальна безпека: виклики в умовах політичної нестабільності українського суспільства / Юлія Віталіївна Лисенко // Політикус : наук. журнал. – 2022. – № 6. – С. 24–28.

3. Актуальні проблеми реформування оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/aktualni-problemi-reformuvannya-opodatкування-dokhodiv-fizichnikh>

4. Діброва О. Л. Оподаткування доходів фізичних осіб в умовах воєнного стану в Україні. Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях: матеріали XX міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 14-15 квітня 2022 р). – Одеса: ОНЕУ, 2022. – С.92-93.

Катамадзе Грігол Шалвович
*кандидат юридичних наук,
Надзвичайний і Повноважний Посол,
Президент Всеукраїнської громадської організації “Асоціація платників
податків України”,
Віце-президент Асоціації платників податків Європи,
Член наглядової ради Української Ради Бізнесу*

ФІСКАЛЬНА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ

В умовах війни, яка триває вже дев'ять років, суттєво ускладнюються умови господарювання суб'єктів підприємництва. Ефективність їх діяльності зумовлюється переважно станом їх фінансів, що обумовлює необхідність забезпечення їх економічної і, зокрема, фінансової безпеки.

Ми, як представники бізнес-спільноти, маємо грати ключову роль у процесі побудови довіри між владою та суб'єктами господарювання, оскільки платники податків - це не просто джерело доходу для держави, але й важливі учасники громадського життя. Саме тому, владі та суб'єктам господарювання необхідно відкрито обговорювати та визначати соціально-економічні аспекти податкової політики задля відновлення економіки та післявоєнної відбудови.

З метою визначення найгостріших проблем фіскальної безпеки суб'єктів підприємництва України в умовах війни і повоєнного відновлення та шляхів її зміцнення в грудні 2022 — січні 2023 року Авторським колективом фахівців Асоціації платників податків України та науковцями Кафедри фінансів Економічного факультету КНУ ім. Тараса Шевченка було проведено соціологічне дослідження «Фінансова безпека суб'єктів підприємництва в умовах війни та повоєнного відновлення», в якому взяли участь **225 респондентів** практично з усіх регіонів України. Результати анкетування стали основою для створення однойменної Монографії, яка вже надрукована.

Ми досягли чіткого визначення найбільш нагальних проблем фіскальної безпеки суб'єктів підприємництва, а також рекомендацій щодо способів її зміцнення.

Незважаючи на вкрай складні умови ведення бізнесу в умовах воєнного стану, український бізнес продовжує працювати та розвиватися. Так, з моменту повномасштабного вторгнення РФ в Україну вже зареєстровано майже 7800 суб'єктів підприємництва, з яких 1 020 — фізичні особи-підприємці, понад 6776 — юридичні особи. Саме вони найбільше всього сьогодні потребують нашої всебічної підтримки. [2, с. 174]

Цілком зрозумілою та передбачуваною в умовах війни є відповідь більшості респондентів щодо сфер національної безпеки, які чинять найбільший вплив на стан фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Так, за даними опитування, найбільше впливає військова сфера (30%). Економічна

(23%), внутрішньополітична (18%) та зовнішньополітична (15%) сфери також несуть чималі загрози. Менший вплив чинять соціальна та інформаційна сфери (по 5% кожна). Інші сфери — науково-технологічна, корупційна та екологічна також мають незначний вплив (до 2%) на стан фінансової безпеки суб'єктів підприємництва [2, с. 167].

Серед зовнішніх загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва експерти називають насамперед несприятливу політичну ситуацію в країні (18%) та кризові явища в економіці (17%). Далі йдуть високий рівень корупції та бюрократичні перепони для бізнесу (13%), високий рівень тіньової економіки (11%) і високий рівень інфляції (10%). Менше впливають низький рівень реальних доходів населення та погіршення показників інвестиційної привабливості (по 5% кожна із загроз), ускладнений доступ до кредитних ресурсів через їх високу вартість і низький рівень фінансової підтримки держави підприємствам та їхнім працівникам (по 3% кожна із загроз) [2, с. 169].

Основна внутрішня загроза фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва — це ризик втрати фінансової стійкості (17%). Вагомий вплив чинить також, на думку експертів, відсутність стратегічного планування (12%), дефіцит фінансових ресурсів (10%) та відтік людського капіталу (10%). На другому місці — ризик втрати ліквідності та платоспроможності (9%) і ризик отримання збитків від підприємницької діяльності (9%).

Менш важливими виявилися «відкати» у господарських операціях (6%), некваліфіковане управління менеджерів (6%), заробітна плата «у конвертах» (5%), ризик зниження рівня оборотності капіталу (4%), проблеми зі збутом продукції підприємства (4%), використання морально й фізично застарілого обладнання (3%), слабка організація маркетингового дослідження ринку (3%) та недосконала логістика поставок (1%) [2, с. 170].

У сфері фіскальної безпеки суб'єктів підприємництва з ПДВ найбільшими загрозами, за даними опитування респонденти вважають: несвоєчасне відшкодування ПДВ (18%), віднесення платника до категорії «ризикових» (18%), а також зупинення та блокування ПН/РК в ЄРПН (15%).

Друге місце посідають такі загрози, як «ручне» втручання в систему автоматизованого моніторингу відповідності податкових накладних критеріям оцінки ступеня ризику (12%), мінімізація ПДВ так званими податковими «скруткам» (11%) та присвоєння фінансово-господарській операції статусу «ризикова» (10%). Не настільки критичними загрозами, респонденти вважають несвоєчасне виконання рішень суду (5%) та неврахування Таблиць даних платника (5%) [2, с. 171].

За результатами опитування, 20% респондентів вважають, що недосконалість норм Податкового кодексу України є однією з основних податкових перешкод для зміцнення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Зокрема, до основних перешкод також було віднесено недотримання податкового законодавства (11,30% опитаних), недосконалість роботи Державної податкової служби України (12,04%) [2, с. 197]. До менш значущих податкових перешкод респонденти віднесли: «свавілля податківців»,

високі податкові ставки, недосконале адміністрування податків, низьку податкову культуру платників податків і податківців та відсутність бажання сплачувати податки, до речі, 7%.

Будь-яка сучасна держава здатна впливати на всі аспекти свого існування, насамперед на функціонування економіки, тільки за наявності фінансових ресурсів, які у комплексі обов'язкових платежів державі, надаються фізичними та юридичними особами. Щоб податки «надавалися» державі, а не «стягувалися» нею, податкова система має бути насамперед економічно обґрунтованою, збалансованою, максимально ефективною, стабільною та обов'язково прозорою.

Податкова система має зміцнювати ринкові відносини, сприяти розвитку підприємництва, стимулювати виробництво і водночас служити бар'єром на шляху соціального зубожіння низько оплачуваних верств населення.

Вдосконалення системи оподаткування має здійснюватися, виходячи із стратегічних цілей держави, а саме: з побудови конкурентоспроможної соціально орієнтованої ринкової економіки та її інтеграції у європейське співтовариство. Проте досягти цієї мети поки що не вдається: податкова система є тим руйнівним чинником, що стримує зростання економічної активності національних суб'єктів і притік іноземного капіталу. Суттєву проблему для України становлять рівень податкового навантаження, механізм справляння податків, чинна правова база, що регулює ці питання.

До основних способів вдосконалення податкової системи України з метою зміцненню фінансової безпеки суб'єктів підприємництва респонденти віднесли: реформування Державної податкової служби України (16%), оновлення редакції Податкового кодексу України (14%), формування податкової культури платників податків (10%), вдосконалення адміністрування податків (10%), дотримання податкового законодавства (11%), реформування Державної митної служби України (10%) та перезавантаження Бюро економічної безпеки України (9%) [2, с. 197].

В умовах воєнного стану для функціонування економіки країни важливо швидко реагувати на ризики та приймати виважені рішення щодо їх усунення. Повномасштабна війна змусила змінити поставлені раніше перед Урядом завдання та переорієнтувати їх на забезпечення обороноздатності держави, розробку і впровадження соціальних програм для підтримки населення.

З метою підтримки функціонування економіки країни в умовах боротьби, а саме: виконання дохідної частини Державного бюджету необхідно брати до уваги можливі загрози. Податки завжди становили найбільшу частину в структурі доходів бюджету, однак з початком повномасштабної війни їх обсяг значно скоротився. Саме тому варто постійно аналізувати ефективність введених раніше податкових пільг, залучення додаткових джерел мобілізації коштів, урегулювання ставок податку на доходи відповідно до обсягу прибутку платника податків, спрощувати умови ведення бізнесу та мотивувати підприємців до відновлення їхньої діяльності. Створення умов для функціонування бізнесу, міжнародна фінансова допомога, забезпечення

громадян робочими місцями — це основні завдання для підтримки макро-стабільності, забезпечення доходами Державного бюджету, зменшення рівня дефіциту.

Зараз головне завдання України — інтенсифікувати економічні процеси на територіях, де не ведуться бойові дії. Зокрема, зосередитись на підтримці виробництва, переведенні його у відносно безпечні регіони. Водночас держава повинна максимально стимулювати переорієнтацію економіки на підтримку армії, забезпечення оборони, відновлення і підтримання інфраструктури, забезпечення безпеки.

Задля заохочення бізнесу можна розробити мобілізаційно-партнерські завдання — бізнес має стати партнером держави на шляху до перемоги. Окрему увагу потрібно приділити експортно-орієнтованим суб'єктам підприємництва — їхнім завдання має стати збільшення експорту задля зростання валютних надходжень до України.

Війну ще, на жаль, не завершено, тому суб'єкти підприємництва й надалі відчуватимуть її негативний вплив. Крім того, існують виклики, успадковані через вади української економіки мирного часу, на які також доведеться відповідати, відбудовуючи нову українську економіку, яка буде характеризуватися сталістю, європейською інтегрованістю й економічною незалежністю. Серед цих викликів я вважаю:

- необхідно закцентувати увагу, зокрема, на надмірному фіскальному навантаженні на бізнес і населення (на рівні понад 45% ВВП),
- обмеженому доступу до кредитних і бюджетних ресурсів, особливо серед МСБ;
- низькій здатності малих і середніх підприємств до експорту продукції;
- значному дисбалансі між попитом та пропозицією на ринку праці;
- слабкій спроможності державних інституцій до забезпечення можливості дотримання конкурентних умов;
- значному тиску на бізнес зі сторони правоохоронних органів;
- надмірному й застарілому регулюванню та обтяжливій процедурі отримання державних послуг бізнесом.

Для того, щоб розвиток бізнесу в Україні був ефективнішим, слід здійснити лібералізацію підприємницької діяльності.

А для цього необхідно, зокрема:

- змістити фокус державного нагляду з пошуку порушень і застосування покарань на профілактику порушень та консультації;
- переглянути межі державного регулювання та скасувати регулювання й контроль там, де в ньому немає необхідності або де недержавний контроль буде більш ефективним;
- обмежити можливість органів влади вводити нові дозвільні документи;
- удосконалити методику нагляду над господарською діяльністю відповідно до практики, що застосовується в країнах ЄС;
- надавати підтримку новоствореним підприємствам, а також пільги тим, які функціонують у стратегічно важливих галузях економіки;

- надавати всім підприємствам незалежно від форми власності та розміру однакові умови для розвитку та функціонування.

Аналізуючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що для розвитку бізнесу в країні та усунення всіх податкових перешкод, необхідна зміна державної політики в бік сприяння розвитку підприємництва.

Дозволю собі процитувати Міністра закордонних справ України Дмитра Кулебу, з його відео-звернення: «ми заклали міцний фундамент, дипломатично скажу, для того, щоб Україна зробила дуже важливий крок до членства в Європейському Союзі, і зробила його до кінця цього року» [1].

На моє глибоке переконання, було б добре почати з прийняття нового Податкового кодексу європейського зразку, спрямованого на створення в Україні стабільної, гнучкої податкової системи, яка б швидко реагувала на зміни в суспільстві і економіці та забезпечувала ефективне функціонування економіки країни. Основною метою ПКУ повинно бути створення умов для подальшого інтегрування країни до світової спільноти, адаптації податкового законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Але, для цього треба зробити співпрацю між державою та платниками податків справді партнерською – з добровільною сплатою податків.

Підводячи підсумок, зазначу:

Фіскальна безпека є критичним фактором для будь-якої країни, яка стикається з викликами війни та післявоєнного відновлення, адже від фіскальної стійкості та безпеки бізнесу залежить економічна реабілітація, збереження робочих місць та побудова майбутнього.

Вона невід’ємна складова всієї системи безпеки суб’єкта господарювання, такий його стан, коли суб’єкт може витратити достатню кількість коштів для забезпечення захисту підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, створюючи умови для розвитку підприємства.

А головне це фундамент для формування фінансової безпеки держави, оскільки саме на мікрорівні формуються якісні фінансові потоки між суб’єктами господарювання, працівниками та державою.

У воєнний час компанії мають працювати пліч-о-пліч із державою для перемоги над ворогом, а держава повинна сприяти забезпеченню фінансової безпеки компаній і створювати для цього умови на всій території країни.

Список використаних джерел

1. Українські Національні Новини. [Електронний ресурс] «Ми заклали міцний фундамент для того, щоб Україна зробила крок до членства в ЄС - Кулеба». 15.05.2023 URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/2027594-mi-zaklali-mitsniy-fundament-dlya-togo-schob-ukrayina-zrobila-krok-do-chlenstva-v-yes-kuleba>

2. Фінансова безпека суб’єктів підприємництва в умовах війни та повоєнного відновлення (науково-експертна та соціологічна оцінка): монографія. За ред. Варналія З.С. та Катамадзе Г.Ш. К. : КМ-Букс, 2023. 240 с.

Коваленко Вікторія Володимирівна
*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи
Одеський національний економічний університет*

МОНЕТАРНА СКЛАДОВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В останні роки значно зросла роль формування системи фінансової безпеки на всіх рівнях, будь то макроекономічна безпека, безпека суб'єктів економічної діяльності, або фінансова безпека окремо взятого домогосподарства. При цьому, монетарна складова відбиває значну роль у забезпеченні фінансової безпеки держави, а саме, впливає на макроекономічні процеси в країні. Тому, задля забезпечення макроекономічної стабільності та економічного зростання в контексті забезпечення фінансової безпеки України в умовах воєнного стану, за необхідне є удосконалення механізмів монетарної політики.

Аналіз наукових публікацій щодо впливу монетарної політики на рівень фінансової безпеки країни дає підстави стверджувати, що у публікаціях зарубіжних вчених-економістів, взагалі поняття фінансової безпеки країни не розглядається. Воно асоціюється з невизначеністю та ризиками, які притаманні тому, чи іншому циклу соціально-економічного розвитку держави. Але, при цьому, головною парадигмою є монетарні чинники макроекономічного розвитку.

Однією з новітніх загроз є наслідки воєнної агресії РФ, зокрема, негативні наслідки, які вплинули на розвиток економіки України. Слід звернути увагу на чисельність загиблих в Україні, які потенційно були залучені до створення доданої вартості; їх загибель чи поранення створюють додаткові державні витрати на їх поховання та лікування.

До основних новітніх стратегій, які регламентують забезпечення фінансової безпеки України слід віднести;

1. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року. Відповідно до неї, в контексті фінансової безпеки визначено реалізацію таких завдань: стимулювання банківського сектору спрямовувати кредитні кошти, насамперед, на розвиток реального сектору економіки, малого та середнього підприємництва; створення умов для збільшення залучення довгострокового фондування і розширення довгострокового та інвестиційного кредитування; активізація розвитку національного фондового ринку для забезпечення його ефективності та конкурентоспроможності; убезпечення національної фінансової системи від легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення; мінімізація ризиків інвестора шляхом забезпечення ефективного захисту прав інвесторів на фондовому ринку; забезпечення

зниження вартості позикових коштів для потреб держави (шляхом оптимального узгодження грошово-кредитної та боргової політики); зменшення рівня непрацюючих кредитів та підвищення стійкості банківської системи; збереження інституційної незалежності Національного банку України [1].

2. Стратегія забезпечення державної безпеки. Відповідно до неї, складова фінансової безпеки розкривається через реалізацію таких завдань: розвиток міжнародного співробітництва в безпековій сфері, насамперед з питань боротьби з тероризмом та його фінансуванням, кіберзлочинністю, нерозповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки, протидії легалізації (відмиванню) коштів, одержаних злочинним шляхом, та транснаціональній організованій злочинності [2].

У контексті встановлення визначальної ролі монетарної складової у забезпеченні фінансової безпеки держави, за доцільне є розгляд прийнятих стратегій розвитку як на рівні національної безпеки України, так і на рівні монетарного сектору України, а саме: блок стратегій національної безпеки держави та блок стратегій національної безпеки фінансової сфери.

Сам механізм такого взаємозв'язку реалізується через інструменти та методи монетарної політики у поєднанні з ключовими макроекономічними показниками.

Ефективна монетарна політика прямо пропорційно впливає на фінансову безпеку держави. Але при цьому все ж таки треба повернутися до питання координації, узгодженості грошово-кредитної та фіскальної політик в Україні, яке обговорюється та видозмінюється протягом останніх років. Тому, з нашої точки зору, дискусійним питанням є введення певних обмежень на прийняття монетарних рішень з боку НБУ під час воєнного стану, що порушує визначені Законом України «Про Національний банк України» статусність виконання покладених на нього функцій, через потребу у збереженні власної інституційної, фінансової та операційної незалежності.

Відповідно до вищезазначеного слід звернути увагу на порушення дієвості трансмісійного механізму грошово-кредитної політики. Так, автори наукової статті (Kovalenko, V. et al., 2020) зазначають «...недостатня дієвість монетарного трансмісійного механізму знайшла відображення в розбалансуванні грошового й валютного ринків, деформації кредитного ринку та погіршенні кредитного клімату, зменшенні впливу монетарних імпульсів центрального банку як на фінансову систему, так і на реальний сектор економіки» [24, р.] Тому, можна стверджувати, що проблема вагомого впливу монетарної компоненти на фінансову безпеку держави міститься у відновленні дієвості каналів трансмісійного механізму грошово-кредитної політики, який у свою чергу залежить від вибору монетарного устрою.

Список використаних джерел

1. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України № 347 від 11.08. 2021 р. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>. (дата звернення 15.06.2023).

2. Стратегія забезпечення державної безпеки: Указ Президента України № 56 від 16.02.2022 р. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5264.html>. (дата звернення 16.06.2023).

3. Kovalenko, V., Sheludko S., Slatvinska M., Sergeeva O., & Kulikova Ye. (2020). Monetary regulation in the economic growth a state. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 3, 34, 71-82.

Курганська Елеонора Іванівна
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет*

Юрків Юлія Андріївна
*Головний спеціаліст відділу формування політики
в сфері програми медичних гарантій та медичного забезпечення
Департаменту медичних послуг
Міністерства охорони здоров'я України*

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Соціальна безпека - це стан суспільства, при якому забезпечується мінімальний рівень соціальних умов та соціальних благ — матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних тощо, які визначають якість життя людини і суспільства в цілому та гарантують мінімальний ризик для життя та здоров'я людей. Стан фізичного та психічного здоров'я нації - це обов'язкова складова Соціальної безпеки, так як кожен потребує медичної допомоги протягом життя, від цього залежить якість та тривалість життя людини, її соціальна захищеність.

Вважаємо, що важливим є принцип універсального охоплення населення медичними послугами, щоб кожна особа мала змогу отримати медичну допомогу своєчасно, у необхідному обсязі і не зазнаючи при цьому катастрофічних витрат. У свою чергу, держава захищає населення від соціальних та фінансових ризиків в системі охорони здоров'я, де фокусом виступає - людина та її потреби.

Зокрема, положеннями Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» визначено державні фінансові гарантії надання необхідних пацієнтам послуг з медичного обслуговування (медичних послуг) та лікарських засобів належної якості, реімбурсації лікарських засобів та медичних виробів (включаючи допоміжні засоби) за рахунок коштів Державного бюджету України за програмою медичних гарантій.

Шостий рік поспіль в Україні діє Програма медичних гарантій, яка була розроблена з метою покращення здоров'я населення і забезпечення фінансового захисту від надмірних витрат у випадку хвороби чи відмови від отримання необхідної медичної допомоги через неможливість її оплатити в момент отримання. З 1 січня 2023 року відповідно до постанови Кабінетом Міністрів України «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2023 році» від 27.12.2022р. № 1464 діє нова Програма медичних гарантій, яка складається з 42 пакетів медичних послуг, що охоплюють як медичні послуги загального профілю, так і медичні послуги для

реагування на нові виклики, спричинені військовою агресією. Це, зокрема, екстрена, первинна, спеціалізована, паліативна медична допомога та реабілітація у сфері охорони здоров'я, медична допомога дітям та медична допомога при вагітності та пологах.

Основні пріоритетні напрями Програми медичних гарантій 2023р. з урахуванням викликів війни:

- первинна медична допомога, амбулаторні медичні послуги, в т.ч. інтеграція супроводу і лікування хворих на психічні розлади на рівні надавачів послуг з первинної допомоги, організація обов'язкових медичних оглядів;

- екстрена медична допомога та медицина катастроф; надання якісних та доступних медичних послуг пацієнтам у невідкладних станах;

- якісні та доступні медичні послуги вагітним, роділлям, породіллям, новонародженим та дітям, здійснення розширеного неонатального скринінгу, заходів раннього втручання; допоміжні репродуктивні технології;

- охорона психічного здоров'я та психологічна підтримка;

- послуги з реабілітації в сфері охорони здоров'я;

- доступність основних (життєво необхідних) лікарських засобів;

- першочергове забезпечення за рахунок наявних та додаткових ресурсів профілактики, ранньої діагностики і лікування неінфекційних захворювань: серцево-судинних, зокрема, артеріальної гіпертензії, гострого інфаркту міокарда, церебро-васкулярних захворювань, зокрема, гострого мозкового інсульту, цукрового діабету 2 типу, бронхіальної астми, хронічних обструктивних захворювань легень, онкологічних захворювань, розладів психіки, та поведінки;

- своєчасне лікування, локалізація, ліквідація спалахів інфекційних хвороб, епідемій, запобігання їх виникненню та поширенню, зокрема, вакцинованих захворювань, ВІЛ/СНІДу, туберкульозу, вірусних гепатитів В та С.

Повномасштабне військово вторгнення російської федерації в Україну внесло свої корективи у фінансування сфери охорони здоров'я. Бюджет програми на весь 2023 рік складає 142,4 млрд грн.

Програма медичних гарантій на 2023 рік інтегрована у військові реалії та зорієнтована на потреби пацієнтів, спричинені війною. Сталість функціонування мережі закладів охорони здоров'я є визначним та важливим аспектом, в тому числі і щодо надання медичної допомоги нашим громадянам: як в зоні бойових дій, так і підтримка громадян, які знаходяться в тимчасовій окупації. Наразі, у 2023 році Програма медичних гарантій була адаптована під виклики війни та доповнена окремими пакетами медичних послуг, зокрема, для закладів охорони здоров'я, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях та в зоні бойових дій передбачені окремі пакети медичних послуг.

Загалом медичну допомогу за програмою медичних гарантій надають 3472 закладів охорони здоров'я, із яких 2 305 – комунальної форми власності, 392 – приватної форми власності та 770 ФОП. Також в Україні успішно працює Програма «Доступні ліки» - це можливість для кожного громадянина України

отримати лікарські засоби, які покращать якість його життя, зможуть запобігти виникненню ускладнень та передчасної смертності.

Програма забезпечує право пацієнта отримати безоплатно чи з незначною доплатою ліки за рецептами.

Відшкодування вартості ліків для лікування в амбулаторних умовах:

- серцево-судинних хвороб;
- профілактики інсультів та інфарктів;
- нецукрового діабету та цукрового діабету I типу (інсулін) та діабету II типу;
- хронічних хвороб нижніх дихальних шляхів; розладів психіки, поведінки, а також епілепсії;
- хвороби Паркінсона.

Бюджет програми «Доступні ліки» – 4,7 млрд грн. Реєстр лікарських засобів, які підлягають реімбурсації за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення налічує - 462 препарати.

Підвищення якості і забезпечення доступності медичної допомоги та основних лікарських засобів допомагає знизити передчасну смертність та попереджувати ускладнення захворювань пацієнтів.

Список використаних джерел

1. Міністерство охорони здоров'я України: сайт. URL: <https://moz.gov.ua/plan-reform> (дата звернення: 20.06.2023).

2. Міністерство фінансів України: сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/ekr/2022/> (дата звернення: 24.04.2023).

3. Lushpiienko Y., Sandiuk H. and other. Special procedures for electronic public procurement.- Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. Volume 22, Special Issue 2S, 2019y. – p.1 – 6

Логвіновська Світлана Іванівна
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри фінансів
Одеський національний економічний університет

ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Серед основних засад побудови держави у Конституції України визначено соціальну, а це означає, що визначальним пріоритетом є захист соціальних інтересів людини і суспільства та забезпечення соціальної безпеки. Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1].

Громадяни України, їх права, свободи та життєво необхідні потреби є об'єктом соціальної безпеки держави. Виконання функції щодо забезпечення членів суспільства в Україні цих прав закріплено за державою на конституційному рівні. Останні роки соціальна безпека як підсистема національної безпеки України не враховувала економічні, внутрішньополітичні, геополітичні зміни. Саме через низку проблем, що вже існують на сьогоднішній день вона потребує наукових обґрунтувань та напрацювань, які знайдуть своє втілення на законодавчому рівні.

Варналій З.С. зазначив, що «соціальна безпека є об'єктивним результатом процесів соціалізації, що характеризується станом суспільного виробництва, соціально-гуманітарної сфери, охорони внутрішнього конституційного порядку, екологічної безпеки, зовнішньої безпеки, культури тощо» [2].

Вона передбачає захист соціальних інтересів держави, регіону, суспільства та людини. Саме тому, варто пам'ятати про спільну та єдину мету - захист соціальних інтересів людини і суспільства, досягнення якої можливе тільки у тісному взаємозв'язку та за рахунок кожного громадянина України.

Нестабільність та кризові явища в останні роки активізували соціальні проблеми, знизили ефективність функціонування соціальної сфери, окресливши негативні тенденції розвитку. Бюджетні видатки на соціальні послуги визначалися короткостроковими політичними цілями, які часто не відповідали можливостям української економіки [3].

Та всі ці проблеми залишилися до 24 лютого 2022 року. В умовах надзвичайних викликів, що постали під час війни, фінансове навантаження на Державний бюджет значно збільшилося. Незважаючи на різку переоцінку матеріальних і духовних цінностей, зокрема і розуміння поняття соціальної справедливості, у громадян України виникають потреби у соціальній безпеці, які потребують своєчасного й ефективного реагування з боку держави та органів місцевого самоврядування [4].

Фінансовий інструментарій забезпечення соціальної безпеки в сучасних умовах передбачає необхідність перегляду Державного та місцевих бюджетів. Після витрат на оборону - соціальний захист другий за важливістю бюджетний пріоритет. Країна зіткнулася з небаченими раніше викликами соціального характеру, а внутрішня міграція ускладнює планування та повноцінне виконання соціальних витрат. Завдяки тому, що за період війни в Україну надійшло 480,3 млрд грн грантів, уряд спроможний профінансувати соціальну допомогу, заробітні плати працівників держсектору, допомогу ВПО, медичні послуги та ін.

На кінець 2022 року в Україні кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) досягла 5,9 млн. із них 1,8 млн. осіб отримують допомогу. За час повномасштабної війни на допомогу ВПО спрямовано 57 млрд грн. Крім того, загальна сума витрат за програмою «Прихисток» за тимчасове розміщення ВПО у серпні 2022 р. становила 117 млн грн.

Фінансовий інструментарій забезпечення соціальної безпеки реалізується через відповідні форми фінансових відносин, враховуючи реалії сьогодення. На рис.1 зображено особливості практичного застосування та реалізація формування коштів соціального спрямування в процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів.

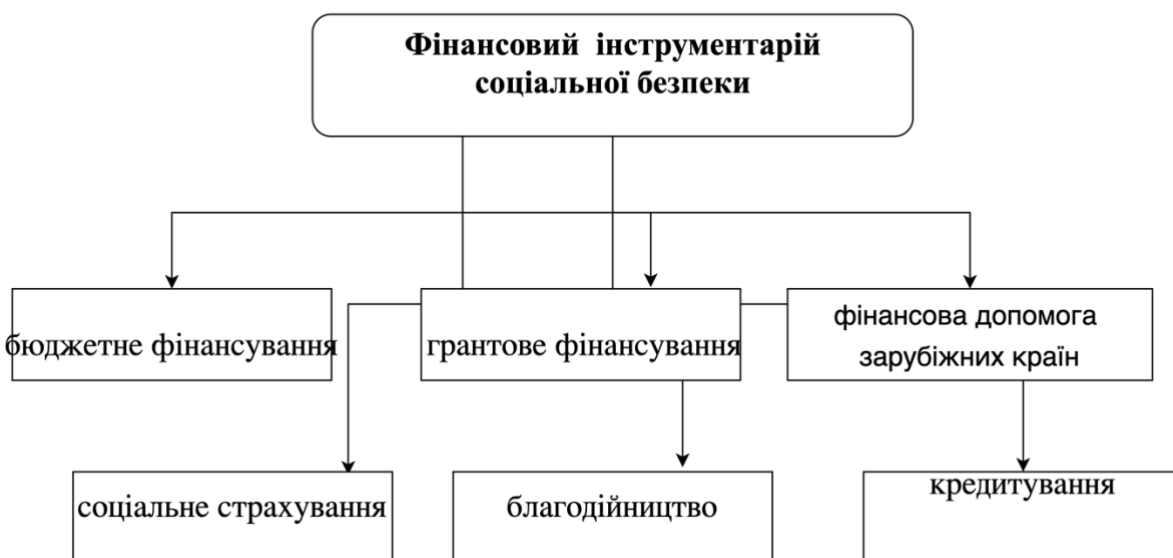

Рис.1 Фінансовий інструментарій соціальної безпеки

Особливу увагу необхідно звернути на інформаційне забезпечення соціальної безпеки, яке потребує створення системи соціального моніторингу та допоможе щодо визначення потреб та вимог соціального забезпечення, строків та пріоритетів, що призведе до запобігання (зменшення) соціальних загроз. Потребує вдосконалення законодавство України щодо прав і свобод внутрішньо переміщених осіб щодо подолання соціальних загроз та джерел фінансування визначених потреб.

Необхідно вдосконалити статистичну звітність (окреслення прозорості використання фінансових ресурсів) соціальної спрямованості з урахуванням вимог міжнародних стандартів та критеріїв соціальної безпеки.

Нині найголовнішим є пошук нових управлінських рішень щодо формування та реалізації соціальної безпеки в сучасних умовах, які мають бути спрямовані на становлення соціальної перспективи для людини, суспільства і держави. Нам необхідно повернути на батьківщину мільйони людей, відбудувати житло, створити та надати робочі місця, вивчити дітей. Власних фінансових ресурсів точно не вистачить на реалізацію відбудови соціальної інфраструктури. Саме тому необхідно звертатися до зарубіжних партнерів задля фінансової допомоги – маючи чіткий план використання коштів. Вивчивши досвід Боснії і Герцеговини, який свідчить, що іноземні донори можуть брати на себе соціальні зобов'язання, пов'язані з реабілітацією жертв війни, екстреною демобілізацією та реінтеграцією, громадськими роботами та зайнятістю.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Varnalii Zakharii Bagatorivneva sistema sotsialnoї bezpeki / Zakharii Varnalii // Науковий журнал «Економіка і регіон». - Полтава: ПНТУ, 2022. - Т. (1(84)). - С. 21-27.
3. В.М. Мельник, І.Є. Чуркіна, І.А. Ломачинська Особливості державного фінансування соціальної сфери в Україні
4. Мозоль Н.І. Проблема соціальної справедливості в умовах воєнного стану. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/9.pdf
5. Мінфін. Видатки Державного бюджету в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2020/>
6. Програма «Прихисток» URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15622>

Медведкова Наталія Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ РОЗВИТКУ СМАРТ-СІТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ КРИЗ ²

В умовах зростання чисельності населення та появи нових викликів, що спричиняють економічні негаразди та стресові ситуації для мешканців, міста мають знайти способи підвищити ефективність та скоротити витрати, зберігаючи при цьому високу якість життя своїх мешканців, щоб залишатися конкурентоспроможними та дотримуватися сталого зростання [1].

В умовах військової агресії важливою складовою національної безпеки є соціальна безпека, а саме – соціальна безпека людини. Її основними складовими є безпека життя та здоров'я, безпека соціального захисту, безпека честі і гідності, гуманітарна та психологічна безпека [2]. Отже, в центрі уваги лежить людиноцентричний підхід, що також передбачає співпрацю з громадськістю, щоб разом вирішити, як максимально ефективно реалізовувати заходи.

Іноземний досвід свідчить, що рішення щодо забезпечення соціальної безпеки людини включають реалізовані ініціативи щодо об'єднання технологій та людей; створення лабораторій «зеленого» та «розумного» будівництва; системи керування енергоресурсами; методи включення технічного та соціального розвитку до загального поліпшення повсякденного життя; роботизовані системи, які допомагають логічно використовувати ресурси перед небезпекою [3-5].

Спільними факторами, що сприяють благоустрою міст, є розвинена інфраструктура, широке використання ІКТ, залучення городян до розвитку міста, а також державно-приватне партнерство. Разом з тим, багато міст у всьому світі відчують невідкладність дій після економічного лиха (м. Детройт, США), громадянської війни (м. Кігалі, Руанда) або екологічної катастрофи (м. Крайстчерч, Нова Зеландія і м. Токіо, Японія). Весь цей досвід включає створення максимальної безпеки для комфортного та безпечного проживання.

Так, у місті Кігалі (Африка) створено компетентні та професійні охоронні організації; дані датчиків; послуги доставки дронами. У місті Медельїн (Колумбія) створено програми боротьби з катастрофічними повенями; використання додатків для смартфонів для доповнення даних датчиків власними спостереженнями та фотографіями можливих загроз.

У місті Токіо (Японія) основні концепції міського дизайну зосереджені на

² Тези підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальної безпеки людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

безпеці, енергоефективності та боротьбі із забрудненнями. У 2016 році було прийнято «План дій та спадщини», що встановлює пріоритети розвитку Токіо. Згідно з планом, передбачалося домогтися стійкості будівель до землетрусів на рівні 95% і більше [6]. У свою чергу, для збільшення цього показника необхідно проводити роботи з посилення фундаменту, зведення нових будівель з додаванням більш стійких до пошкоджень матеріалів. Також для безпеки городян кожен будинок забезпечений спеціальними маяками та сигналізаторами, які покликані сповіщати мешканців про землетрус.

Разом з тим, іноземний досвід щодо створення смарт-сіті не позбавлений недоліків та перешкод. Їх можна згрупувати наступним чином:

1. *Перешкоди у розвитку інфраструктури смарт-сіті.* Так, у містах Барселоні та Шанхаї гостро постає проблема нестачі земельних ресурсів: будівництво новобудов практично заборонено, оскільки для отримання дозволу необхідно пройти складну систему погоджень із високою ймовірністю отримання відмови.

2. *Суперечності інформаційної безпеки.* Через кризу 2008-2011 років місто Шарлотт (США) опинилося у скрутному становищі, і його лідерство серед розумних міст під питанням [6]. Крім проблем, пов'язаних із циклічним погіршенням стану економіки, Шарлотт як розумне місто має низку специфічних проблем:

1. Питання, пов'язані з інтелектуальною власністю, зокрема проблема доступу до відкритих даних. Багато громадян побоюються, що інформація, яка зібрана для підвищення якості муніципальних послуг, що надаються, може бути оприлюднена або використана в нерегульованих цілях.

2. Проблема безпеки: як можна захистити міські автоматизовані системи від несанкціонованих атак? Адміністрація міста стурбована проблемою злому та доступу до адміністративних серверів.

3. Конфіденційність особистої інформації. Анонімізація даних має бути частиною системи розумного міста. Однак питання, як досягти анонімності, коли більшість міських систем автоматизовано, залишається відкритим.

Зазначений досвід є корисним для України у умовах повномасштабного вторгнення росії. Надзвичайно важливо в умовах війни звернути увагу на проекти, що підвищують безпеку громадян та забезпечують обладнання для укриттів або їх модернізацію, а також заходи енергозбереження.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Соціальна безпека людини як об'єкт дослідження економічної безпекології. Економічний вісник університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів. Випуск 52, Переяслав, 2022. С. 90-97. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-90-97> .

2. Carbonnell, Julien (2015). SMART-CITY: Stakeholders roles and needs. URL:<https://julienarbonnell.medium.com/smart-city-stakeholders-roles-and-needs-8e3679764d2a>

3. Mace, M. (2017). Test bed: Turning Kigali into Africa's smart cities hub. URL: <https://www.edie.net/test-bed-turning-kigali-into-africas-smart-cities-hub/>
4. Davis, Heather (2017). Smart Cities: Kigali, Rwanda. URL: <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/kigali-rwanda-innovation>
5. Rich, R., Westerberg, P. and Torner, J. (2017). Smart city Rwanda masterplan. UN-Habitat. URL: https://unhabitat.org/sites/default/files/documents/2019-05/rwanda_smart_city-master_plan.pdf
6. Veselitskaya, N., Karasev, O., Beloshitskiy, A. (2019). Drivers and Barriers for Smart Cities Development. Theoretical and Empirical Researches in Urban Management. Volume 14, Issue 1.

Микитюк Оксана Петрівна
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ В МІКРО СЕРЕДОВИЩІ ПІДПРИЄМСТВА В ПЕРІОД КРИЗ³

Соціальна безпека людини є важливою проблемою, актуальність якої не зменшується, а, навпаки, набуває нових ознак і характеристик в сучасному світі. Сьогодні, в час інновацій та створення нових технологічних ідей та рішень, соціальна безпека людини має наповнюватись новим прогресивним змістом, включати якісно нові інструменти створення безпекового середовища суспільства, формувати систему всебічного простору підтримки громадян нашої держави. Але, в силу обтяження нашого сьогодення системними кризами, як-то коронавірусна епідемія у 2019-2020 роках та стан відкритої військової агресії з боку росії, що розпочалась 24 лютого 2022 року і триває досі, соціальна безпека людини трансформується.

Таким чином, безпекове середовище стає менш наділене інноваційно змістовними елементами, а більше тяжіє до захисту від військових загроз.

Традиційно соціальна безпека людини формує нанорівень безпекової системи держави і виражає ступінь захищеності життєво важливих соціально-економічних інтересів громадян, їх прав та свобод, можливості реалізації цінностей, створення безпечного середовища існування людини, формування системи психологічної та психічної підтримки, саморозвиток та самореалізація громадян [1, с. 23].

Підприємство є окремим мікросередовищем, де формується особлива безпекова система людини. Головними в ній виступають інструменти та заходи, спрямовані на захист та підтримку працівників для формування середовища благополуччя. Тому підприємству, перш за все, потрібно дбати про безпеку людини в соціумі, обмеженому кордонами управлінського та виробничого процесу.

Особливої уваги потребує система соціального страхування працівників, яка включає медичне страхування, страхування від нещасних випадків на виробництві, страхування у разі втрати працездатності, страхування життя та інші форми захисту. Сюди також варто віднести соціальні пільги та допомогу персоналу, можливості соціальної підтримки у важкі періоди життя людини.

Формування системи соціальної безпеки людини на підприємствах в умовах кризи та війни має свої особливості. Професійна підтримка та розвиток персоналу часто поступається необхідності забезпечення фізичної та психологічної підтримки. Керівництву підприємства необхідно розробити та впровадити ефективні заходи

³ Тези підготовлено в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальної безпеки людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

безпеки на робочому місці, включаючи системи попередження небезпеки, розробити евакуаційні плани, звернути увагу на захист від можливих загроз.

Оскільки кризові ситуації та війна можуть призвести до економічних труднощів, підприємству важливо забезпечити стабільність заробітної плати та соціальних пільг для працівників. Можуть бути введені додаткові заходи підтримки, такі як допомога по вимушеному безробіттю або фінансова допомога у разі потреби.

Умови кризи та війни можуть вимагати гнучкості та швидкої адаптації системи соціальної безпеки з боку підприємства. Це може включати перепланування робочих графіків, переведення на роботу з віддаленим доступом, перепідготовку працівників та допомогу в переїзді у випадку релокації господарюючого суб'єкта. Часто такі зміни потребують індивідуалізації та персоналізації системи соціальної безпеки людини.

Основна ідея полягає в тому, щоб не втратити унікальні особливості, цінності, професійні якості кожного працівника, максимально задовольнити потреби кожної особистості в кризовий період, уникати застосування загальних та стандартизованих підходів формування безпекового середовища в межах підприємства.

Таким чином, соціальна безпека людини в останні десятиріччя визначається швидким розвитком технологій, змінами у суспільних цінностях та структурах, демографічними змінами та іншими факторами, які впливають на життя людей. Забезпечення соціальної безпеки є важливим завданням для будь-якого суспільства, оскільки воно сприяє стабільності, розвитку та підвищенню якості життя людей. Але в умовах кризових станів розвитку суспільства, особливо у воєнний час, соціальна безпека людини в межах підприємства набуває особливих якостей, які проявляються в тяжінні її до формування військової безпеки та індивідуалізації, персоналізації заходів її забезпечення.

Для адекватної відповіді на такі виклики підприємство має володіти певними інструментами для підтримки і всебічної допомоги своїм працівникам, а також бути фінансово стабільним та стійким до зовнішніх впливів.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С. Багаторівнева система соціальної безпеки // Економіка і регіон. 2022. № 1 (84). С. 68–74.
DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1\(84\).2547](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.1(84).2547)

Нікитенко Дмитро Валерійович
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу
Національний університет водного господарства та природокористування

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА НА НАНОРІВНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Забезпечення соціальної безпеки на нанорівні національної економіки особливо актуальне в умовах війни, оскільки середовище, в якому функціонують її суб'єкти, має обмежений вплив на забезпечення основних потреб та захист основних прав і свобод.

Загалом соціальна безпека нанорівня національної економіки є комплексним поняттям, яке поєднує різні аспекти його формування. Фундаментальним є здатність держави та суспільства підтримувати і зберігати необхідні параметри якості соціального середовища. Це можливо за умов зовнішніх і внутрішніх чинників. Так, до внутрішніх чинників варто віднести здатність та готовність самої людини задовольняти власні потреби, захищати себе від небезпек і загроз для життя та здоров'я; здійснювати нешкідливу, безпечну життєдіяльність, тоді як до зовнішніх чинників – створення для громадян країни безпечних умов життєдіяльності, життєзабезпечення через ефективну соціальну політику; забезпечення гарантій захисту громадянських прав, свобод та цінностей.

Щодо функціональних складників соціальної безпеки на нанорівні національної економіки, то варто виділити: безпеку життєдіяльності; безпеку реалізації загальносоціальних цінностей; безпеку гідного рівня життя; безпеку соціального середовища; психологічну та психічну безпеку; самозахист; самозбереження; саморозвиток тощо. [1, с. 94]

Історично акценти соціальної безпеки нанорівня національної економіки суттєво змінювались. Так, можна виділити 3 етапи змін: мирний (до 2014 року), період гібридної війни російської федерації проти України (2014-2021 роки) та воєнний (з початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну 24.02.2022 року і дотепер).

У мирний період серед базових цілей соціальної безпеки на нанорівні слід відмітити: поліпшення умов та рівня життя населення; подолання бідності; забезпечення якості трудового життя; зниження демографічної кризи; формування умов для соціальної рівності; збільшення можливостей здобуття гідної освіти та збереження свого здоров'я тощо [2, с. 70]. У період гібридної війни різко змінилися пріоритетні цілі: зросли потреби у збереженні життя та здоров'я людини, а також цінність людського життя і цінність активної громадянської позиції. Крім того, ще більше актуалізувалася проблема впливу людського капіталу і потенціалу України за кордон через зростання небезпеки життя та здоров'ю людини, нестабільність, поглиблення соціально-економічної кризи, незадовільний рівень соціального захисту громадян.

У воєнний період соціальна безпека на нанорівні може бути серйозно підірвана через різні негативні наслідки, які війна приносить. Серед них є наступні:

Загроза фізичній безпеці: Воєнний конфлікт створює загрозу фізичній безпеці людей. Люди можуть стати жертвами насильства, змушені втікати зі своїх домівок та шукати притулку в районах, що несуть велику соціальну та економічну невпевненість.

Економічне руйнування: Війна може призвести до руйнування інфраструктури, підприємств та інших економічних ресурсів. Це може спричинити масове безробіття та зниження доходів населення, що в свою чергу погіршує життєвий рівень та посилює соціальну напруженість.

Втрата робочих місць: Внаслідок війни багато підприємств можуть припинити свою діяльність або зменшити обсяги виробництва. Це може призвести до великої кількості звільнених працівників, які стають залежними від допомоги влади або гуманітарної допомоги.

Несправедливий доступ до ресурсів: У воєнний період деякі групи або індивіди можуть мати привілейований доступ до ресурсів, що призводить до соціальної нерівності та конфліктів між різними групами населення. Це може посилити соціальну напруженість та сприяти появі соціальних конфліктів.

Втрата соціальних послуг: Війна може спричинити зупинку або зниження якості соціальних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта, житлові умови тощо. Це може негативно позначитися на добробуті та соціальній безпеці населення.

Всі ці фактори разом можуть призвести до посилення соціальної напруженості, зниження якості життя і загрози соціальній безпеці безпосередньо людині. Важливо, щоб уряд та міжнародні організації приділяли належну увагу заходам соціальної підтримки та відновлення після війни, щоб забезпечити соціальну стабільність та безпеку населення.

Список використаних джерел

1. Varnalii, Z. (2022). Social security of humans as a research object of the science of economic security. *University Economic Bulletin*, (52), 90-97. <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-90-97>

2. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення [Текст]: монографія / О. Г. Сидорчук. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. — 492 с.

3. Varnalii Zakharii, Oksana Cheberyako, Nataliia Miedviedkova Соціальна безпека людини в умовах війни: сучасний стан та шляхи забезпечення *Науковий журнал «Економіка і регіон»*. Полтава: ПНТУ, 2022. Т. (3(86)). С. 6-14. doi:[https://doi.org/10.26906/EiR.2022.3\(86\).2641](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.3(86).2641).

4. Буняк, Н. (2022). Соціальна безпека людини: сутність та шляхи забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2022. (37). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68>

Новікова Ольга Федорівна
*доктор економічних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Інститут економіки промисловості НАН України*

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ НА ЗАСАДАХ РЕЗІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ⁴

В Україні проблематика соціальної безпеки розпочала активно досліджуватись після прийняття правового документу Концепції (основ державної політики) національної безпеки [1]. В Концепції було визначено загрози національній безпеці у соціальній сфері та основні напрями з їх мінімізації й подолання. Через п'ять років у 2003 році було прийнято Закон України «Про основи національної безпеки України» [2], де соціальна безпека була представлена як сфера національної безпеки, а окремі складові входили в її інші сфери. Реалізація законодавства України Про національну безпеку на той час відбувалася перш за все через Стратегії національної безпеки, які сформувались на 5 років. Але в цих п'ятирічних стратегіях не знайшли місце положення з соціальної безпеки.

Але серед науковців та освітян України усвідомлення значущості забезпечення соціальної безпеки для розвитку країни обумовило активізацію наукових досліджень та публікацій у цьому напрямку. Серед них О. Власюк [8], М. Лига [9], С. Пирожков [20], О. Іляш [14], А. Колот [19], А. Баланда [11], О. Сидорчук [5], З. Галушка [24], О. Новікова [16], Р. Підлипна [4], З. Варналій [17], О. Грیشнова [15], Ю. Харазішвілі [15], О. Коваль [13], Д. Зеркалов [10] тощо.

Значна кількість українських дослідників з проблем соціальної безпеки поділилась своїм баченням концептуальних засад, сутністю, критеріями досягнення та пріоритетними напрямками забезпечення соціальної безпеки завдяки проведеному у 2018 році Інститутом економіки промисловості НАН України разом з Львівським регіональним інститутом державного управління експертному опитуванню науковців, освітян та держслужбовців з проблем соціальної безпеки. Від 108 експертів була залучена безцінна інформація, яка визначила проблеми соціальної безпеки, були зважені внутрішні та зовнішні загрози, визначені стратегічні напрями забезпечення соціальної безпеки на рівні людини, суспільства, держави. Саме ці результати експертного опитування, які були опубліковані у 2018 році у колективній монографії «Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні експертні оцінки» [6] розкрили сутність та значущість багаторівневої системи соціальної безпеки, яка

⁴ Підготовлена за науковим проектом «Інституційні інструменти повоєнної розбудови резильєнтності економіки України» (за договором № 1-2 від 03.01.2023 р.) в межах цільової програми дослідження «Стойкий (резильєнтний) розвиток вітчизняної економіки у воєнний та повоєнний періоди»

визначала її роль та пріоритети на рівні людини, суспільства, держави, а також місце в структурі національної безпеки.

На той час на стадії завершення та опрацювання нової редакції був проект Закону України «Про національну безпеку України». Результати завершеного експертного опитування було надіслано Голові Верховної Ради України (ВРУ), керівникам комітетів ВРУ, а також майже половині депутатів ВРУ як доказ і аргумент доцільності включення до законопроекту соціальну, економічну, інформаційну сфери національної безпеки. У цьому законопроекті відбулася зміна концептуального розуміння національної безпеки з відданням переваг воєнно-політичній спрямованості на шкоду соціально-гуманітарній. З законодавчого поля України було вилучено соціальну, економічну, інформаційну безпеку, а на перший план поставлена захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу без врахування національних інтересів людини, суспільства, держави. В такому варіанті Закон України «Про національну безпеку України» було прийнято 21 червня 2018 року, він є чинним і зараз [3]. Але наслідки неналежної уваги до соціальної, економічної, екологічної, інформаційної, науково-технічної сфер національної безпеки та їх вилучення з основоположного Закону України відчувались негативно на якості управління цими сферами особливо в період воєнного стану в країні.

Але активність вчених щодо проведення наукових досліджень з проблем соціальної безпеки збільшилась. Про це свідчить зростання кількості та якості наукових публікацій з цієї проблематики, а також ініціювання Національним фондом досліджень України науково-дослідних робіт з конкурсної тематики, яка присвячена безпеці людини.

Будь-яке наукове дослідження розпочинається з визначення понять і термінів, які мають певні особливості категоріального апарату об'єкту та предмету дослідження. Виходячи з аналізу та узагальнення наукових видань та джерел з проблем соціальної безпеки визначилось її поняття. Саме багатогранність та багатоаспектність змісту соціальної безпеки людини обумовили формування у глосарії дослідження декілька її визначень у авторському трактуванні.

Соціальна безпека людини – це стан захищеності людини від загроз життю і здоров'ю, від потурання прав, свобод та інтересів, втрати доходу і роботи, можливості гідно жити і працювати, несприятливого соціального, екологічного та виробничого середовища.

Соціальна безпека людини – це стан захищеності людини від насильницького впливу на свідомість інформаційних загроз; від недемократичних методів управління на роботі, у суспільстві та країні; від відсутності можливостей надбання якісної освіти та якісних медичних послуг; від обмежених можливостей самозахисту.

Соціальна безпека людини – це безпечні та якісні умови життя людини, можливості самореалізації та саморозвитку, реалізація культури безпеки та

здорового способу життя, впевненість у своєму майбутньому та майбутньому сім'ї.

Соціальна безпека людини – це стан захищеності соціальних прав, гарантій та інтересів людини, який обумовлює безпеку існування, гідне життя, гідну працю та можливості саморозвитку та самореалізації.

Соціальна безпека людини – це стан звільнення людини від небезпек життю, здоров'ю, розвитку та перспективам майбутнього.

Кожне з наведених визначень має різну наповненість і характеристику одного явища, що забезпечує комплексність та системність бачення соціальної безпеки людини. Саме реалізація потреби в безпеці та відчуття соціальної захищеності є головними критеріями соціальної безпеки людини. Наявність небезпеки та її дія обумовлюють ступінь загроз та рівень соціальної безпеки. Кількість та ступінь впливу загроз соціальній безпеці людини до і після повномасштабної військової агресії РФ має значну різницю, яка полягає в передумовах настання загроз та наслідках їх дії в умовах війни.

Перелік загроз соціальній безпеці людини в Україні до агресії РФ є таким: неготовність людини до війни та її негативних наслідків; надмірна довірливість до зовнішнього оточення, незахищеність від інформаційних загроз та провокацій; послаблення української ідентичності, готовність приймати у свою культуру ментальні настанови інших народів; високий рівень витоку людського та інтелектуального капіталу за межі країни; невисокий рівень захищеності людини у трудовій, економічній, соціальній, інформаційній та екологічній сферах; руйнування системи соціальних цінностей; слабка доступність вищої освіти для бідних; нерівність можливостей до залучення якісних медичних послуг; незадовільний стан здоров'я населення, високий рівень хронічної захворюваності; наявність безробіття; зниження ролі профспілок у захисті трудових прав; дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили; наявність тіньової та неформальної зайнятості; прекарізація зайнятості; низька вартість робочої сили; невисокий рівень продуктивності праці; невисокий рівень та якість життя; значний рівень трудової міграції за межі країни; розбалансованість інтересів роботодавця і працівника щодо оплати праці, професійного розвитку, виробничої демократії; невисокий рівень трудових прав; складність працевлаштування для молоді.

Загрози соціальній безпеці в Україні під час гібридної війни та її наслідків зросли кількісно та за масштабами. Вони характеризують: втрати життя через воєнні дії та наслідки війни; втрати здоров'я через війну та її наслідки; психологічне травмування через втрату життя та здоров'я близьких, рідних, знайомих; втрати роботи; втрати (руйнування) житла; різке зростання і поширення бідності; зниження вартості робочої сили; зниження рівня та якості життя; брак медичних послуг, ліків та допомоги у відповідності до зростання потреб у них; обмеження у здобутті якісної освіти через воєнні загрози, руйнування освітньої інфраструктури, брак викладачів тощо; різке падіння купівельної спроможності населення, обмеження споживчого попиту населення; поглиблення демографічної кризи внаслідок незворотних втрат

населення через війну і міграцію; зростання агресії, злочинності, мародерства у соціально небезпечному середовищі, посилення небезпек через розповсюдження зброї; зниження ролі профспілок у захисті трудових прав працюючих; незорієнтованість інформаційної політики держави на подолання загроз соціальній безпеці; неефективність протидії загрозам інформаційній безпеці, спрямованим на маніпулювання свідомістю людини; дискомфортне, тривожне, панічне самопочуття людини в умовах війни; вимушену міграцію за межі країни від загроз життю і здоров'ю; добровільну міграцію за межі країни для кращого життя та самореалізації; значне зниження соціальних та трудових прав і гарантій; різке погіршення соціально-економічного становища; різке поширення тіньової та неформальної зайнятості; зміну стратегій людини з перспектив розвитку на можливості виживання; страх втрати країни; втрати соціальних зв'язків, соціальна дезадаптація, дезінтеграція; інтенсифікація прекарної зайнятості; значна втрата мотивацій для особистого розвитку; поглиблення розриву між освітніми і професійно-кваліфікаційними рівнями працівників; поширення і розгортання міжконфесійних конфліктів; зростання соціальної нерівності у суспільстві; нерозвиненість особистої відповідальності за збереження життя і здоров'я та культури безпеки.

Кожна з цих загроз визначає втрати, погіршення, зростання і поширення негативних наслідків обмеження, поглиблення кризових явищ, зниження, падіння, незорієнтованість.

Наявність загроз людині обумовлює певний *психологічний стан українців та відповідні настрої*. За результатами соціологічних досліджень проведених у вересні 2022 року [7]. Серед них перші три позиції зайняли напруженість (42%), надія (41%), втома (41%). Другу сходинку посіли страх (26%), гнів (24%), гордість (22%). На третьому місці розташувались: роздратування (21%), обережність (20%), безсилля (19%) і розгубленість (17%). Від 11 до 14% людей відчувають відчай (14%), мотивовані діяти (14%), мають розчарування (13%) та дуже самотні (11%).

Якщо характеристика настроїв населення під час війни значно залежить від зовнішніх чинників, то способи подолання негативних наслідків війни більш обумовлені внутрішніми спонукальними чинниками. Результати того ж соціологічного дослідження визначили що майже 40% населення сидять в інтернеті. На другій сходинці посіло спілкування з друзями і сім'єю (31%) та телебачення (29%). Однакові позиції визначили кількість респондентів, які проводять час з близькими та слухають музику – по 24%, заглиблюється в роботу 20% та майже стільки займаються улюбленими справами, хобі (19%). Однакова кількість опитаних вживають алкоголь (16%) та приймають заспокійливі ліки (16%), а також читають книги (15%). Їдять більше солодкого та смачної їжі 14% респондентів, віддають перевагу перебуванню на природі 13% і тільки 10% займаються спортом. При несприятливому психологічному стані лише 2% опитаних звертаються за консультацією до лікарів.

Отже соціальна безпека людини формується через вплив зовнішніх та внутрішніх чинників та забезпечується завдяки безпековому середовищі, як

суспільством і державою, так і самою людиною. Внутрішні чинники безпекового середовища, які залежать від самої людини визначають її усвідомленість щодо цінності життя, самозбереження, самозахисту та саморозвитку, її власну відповідальність за спосіб життя, здоров'я, благополуччя, а також її внесок у суспільну безпеку. Саме досягнення успіху у забезпеченні соціальної безпеки людини вимагає нових інноваційних та конструктивні підходів, які дозволяють людині зберегти життя, вистояти в умовах війни, адаптуватись, зміцнити та відновити повноцінне життя в складних умовах і показати здатність до розвитку.

Саме ці настанови в теперішній ситуації в Україні привертають увагу до наукових досліджень з *резильєнтності*. Для формування соціальної безпеки людини – на засадах резильєнтності необхідно усвідомлення її значущості для позитивних перетворень, коли саме завдяки стресостійкості людини вона виживає, досягає успіху, будує повноцінне життя, долає негативні наслідки війни та показує спроможність до подальшого розвитку. Термін «резильєнтність» активно впроваджується в соціальну, економічну та психологічну науку, але його первісне визначення виходить з фізики, де він позначає властивість матерії набувати початкові форми після деформацій, отриманої в результаті тиску (опір матеріалів). Отже виходячи з цього резильєнтність людини має певні характеристики та особливості, які представлено в авторському розумінні.

Резильєнтність людини – це здатність особистості вистояти, відновитися, зміцнити і зрости після несприятливих подій в житті (екстремальних ситуацій, криз, війни, катастроф).

Резильєнтність людини – це спроможність до позитивної адаптації в несприятливих обставинах та здатність розвивати життєстійкість та стресостійкість.

Резильєнтність людини – здатність вибудовувати нормальне повноцінне життя в складних умовах і досягати посттравматичного зростання.

Резильєнтність людини – здатність толерантно сприймати та витримувати загрози особистому життю, суспільству, країні, спроможність адаптуватись і конструктивно діяти в надзвичайних ситуаціях, зберігати фізичне і психічне здоров'я, підвищувати рівень стресостійкості, відновлюватись, розвиватись.

В наукових публікаціях значна кількість дослідників ототожнює поняття резильєнтність і стійкість, коли це стосується суспільства і держави. Це пов'язано з однаковою сутністю та результатом, який досягається для безпечного та успішного розвитку людини, суспільства, держави. Це їх здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам, адаптуватись, функціонувати та швидко відновлюватись після кризових ситуацій.

Саме ці настанови визначені в прийнятій у вересні 2021 року «Концепції забезпечення національної системи стійкості», яка затверджена Указом Президента України (27.09.2021 р.). Зміст цієї Концепції спрямований на національну стійкість, відповідає вимогам теперішнього часу, але він не був підкріплений ані інституційним, ані науковим забезпеченням після прийняття –

бо не встигли – через 5 місяців розпочалась військова агресія РФ. Планувалось розробити План заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості, утворити урядовий координаційний орган, створити державну установу «Центр передового досвіду у сфері забезпечення національної стійкості», а також залучити науковий потенціал країни до формування та реалізації Плану дій із забезпечення національної стійкості.

Відділення економіки Національної Академії наук України активно підхопило ідею національної стійкості. Це – академіки С.І. Пирожков, Е.М. Лібанова, В.М. Геєць та інші представники наукових шкіл України розпочали опрацьовувати цю тематику. З 2023 року розробляється цільова програма досліджень НАН України «Стійкий (резильєнтний) розвиток вітчизняної економіки у воєнний та повоєнний періоди».

Зміст Концепції національної системи стійкості визначає послідовність набуття цих рис у суспільстві та державі. Стійкість (резильєнтність) людини тут навіть не окреслено. Тому стоїть перед науковцями завдання резильєнтність людини вбудувати і систему національної безпеки та національної стійкості.

Порівняльна сутність понять «соціальна безпека людини» і «резильєнтність людини» показує, що прагнення до забезпечення соціальної безпеки носить захисний і в певній мірі неактивний характер самої людини протидії зовнішнім загрозам. А резильєнтність людини – це внутрішні спонукальні чинники, які носять активний, прогресивний, стимулюючий характер поступово досягати перемоги над перешкодами, вкрай несприятливими наслідками агресивних дій, кризовими ситуаціями. Одночасно через прийняття небезпек, адаптацію до них, здобувати внутрішні риси стресостійкості та життєздатності, відновлення та спроможності до розвитку. Резильєнтна людина – це гарант безпеки, відновлення та розвитку, а також мотивуючий приклад для інших громадян країни, які потерпають від небезпек війни та її наслідків.

Значна кількість наукових публікацій, присвячених проблемам феномену резильєнтності розкривають історії розвитку концепції резильєнтності [17], визначають значення її розвитку у зміцненні національної безпеки України [18], обґрунтовують роль та значущість стійкості (резильєнтності) у формуванні стратегій збереження і відновлення України [19], а також конкретизують можливості використання переваг резильєнтності в економіці [20].

Проблематика національної стійкості (резильєнтності) суспільства, держави та окремих сфер національної безпеки в наукових дослідженнях активізувалась в Україні 2014 року у зв'язку з пошуком рішень деокупації Донбасу, подолання анексії Криму. А резильєнтність людини має значно більший термін наукових досліджень і сягає більше 40 років, але більшість з них присвячена психічній резильєнтності та пов'язана зі збереженням та відновленням психічного здоров'я. Стаття Л.С. Адаменко у «Віснику національного університету оборони України» [21] дає розуміння теоретичних підходів вітчизняних та зарубіжних вчених до психічної резильєнтності, розкриває переваги подолання травматичних подій та набуття людиною нових

рис та нових форм поведінки, які реалізуються зростанням впевненості в собі, самоповагою, життєздатністю, креативністю тощо. Автор цієї статті правомірно вважає, що саме якісні характеристики дозволяють людині ефективно долати найважчі моменти у своєму житті. Саме резильєнтність людини обумовлює такі цінності: ціннісні установки, соціальна та когнитивна гнучкість, емоційна стійкість, адекватна самооцінка, позитивні відносини в оточенні, позитивна культурна самоідентифікація.

За думкою авторів статті «Формування людського капіталу на засадах резильєнтності» [22] саме представники (носії) людського капіталу за своєю якістю відповідають вимогам резильєнтності. Це – самоідентичність, навички, таланти, внутрішня мотивація, здоров'я, мережева взаємодія.

Отже, резильєнтність людини є внутрішнім чинником формування безпекового середовища самою людиною для власної соціальної захищеності. Вона її здобуває завдяки усвідомленості цінності життя, здатності самозбереження, самозахисту та саморозвитку, реалізації відповідальності за своє життя, здоров'я, благополуччя, її внеску у безпеку суспільства і держави. Це розкриває сутність і зміст соціальної безпеки людини на засадах резильєнтності через вплив внутрішніх чинників на формування безпекового середовища людини.

Вплив зовнішніх чинників на забезпечення соціальної безпеки людини, пов'язаний з суспільством і державою, їх націленістю на створення безпечних і гідних умов життєдіяльності та життєзабезпечення громадян країни та реалізацію прав, гарантій, свобод і інтересів людини. У будь-якому разі державні та громадські інституції несуть відповідальність за реалізацію прав на безпеку людини, безпечне існування та розвиток, усунення причин дії загроз життю та здоров'ю людини. Вони несуть відповідальність за економічний добробут громадян, рівень та якість життя, надання освітніх та медичних послуг, а також за попередження та ліквідацію інформаційних загроз, небезпечного екологічного оточення тощо.

Будь-яка наукова розробка, спрямована на безпеку людини, гідне життя, розвиток через долавання перешкод, мінімізації ризиків та загроз завдяки зовнішнім чинникам та внутрішньому потенціалу людини повинна втілюватись в життя і бути використаною в практиці управління. Такі можливості є і їх реалізація повинна знайти місце перш за все в стратегіях, які вже діють та плануються до прийняття. Соціальна безпека людини та формування умов для набуття резильєнтності людини повинна знайти місце у положеннях чинної Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року №892/2020) як дороговказ для внесення змін та доповнень до чинної Стратегії людського розвитку на період до 2025 року, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегії інформаційної безпеки України, Національної стратегії з прав людини тощо. У всіх варіантах Планів відновлення України доцільно формувати та реалізовувати принципи безпеки та стійкості (резильєнтності). по відношенню до соціальної безпеки людини на засадах резильєнтності. Для використання внутрішніх чинників

формування резильєнтності людини необхідно задіяти освітні, інформаційні та медичні важелі її досягнення, спрямовані на укріплення спроможності долати труднощі, перемагати та будувати перспективне майбутнє України в період повоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 р. № 3/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 10. Ст.85.

2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.

3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 55. Ст. 1903.

4. Підлипна Р.П. Методологічні засади тлумачення дефініції. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.2. С. 275-280.

5. Сидорчук О.Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія. Львівський регіональний ін-т держ. управління. Львів, 2018. 492 с.

6. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О.Ф. Новікова, О.Г. Сидорчук, О.В. Панькова та ін.; Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ; Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.

7. Результати дослідження «Оцінка власного психологічного стану українцями», вересень 2022 р. URL: https://gradus.app/documents/308/Gradus_Research___Mental_Health_Report_short_version.pdf

8. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. праці. Київ: НІСД, 2016. 528 с.

9. Лига М.Б. Социальная безопасность и качество жизни: концептуальный анализ. *Ученые записки ЗабГУ*. 2013. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-bezopasnost-i-kachestvo-zhizni-kontseptualnyy-analiz>

10. Зеркалов Д.В. Социальная безопасность: монография. Київ: Основи, 2012. 532 с.

11. Баланда А. Соціальні детермінанти національної безпеки України. Київ: Вид-во Національної бібліотеки ім. Вернадського, 2008. 413 с.

12. Соціальна безпека: теорія та українська практика: монографія / І.Ф. Гнибіденко, А.М. Колот, О.Ф. Новікова та ін.; за ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота, В.В. Рогового. Київ: КНЕУ, 2006. 292 с.

13. Коваль О.П. Соціальна безпека: сутність та вимір: наук. доп. Київ: НІСД, 2016. 34 с.

14. Іляш О.І. Трансформації системи соціальної безпеки України: регіональний вимір: монографія; Львівська комерційна академія. Львів: ПАІС, 2012. 591 с.

15. Харазішвілі Ю.М., Грішнова О.А. Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози // *Економіка України*. 2018. № 11-12 (684-685).
16. Сидорчук О.Г., Новікова О.Ф. Соціальні небезпеки та їх наслідки в умовах збройного конфлікту на Сході України // *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2017. № 1/2 (13/14). С. 149-161.
17. Варналій З.С., Білик Р.Р., Хмелевський М.О. Соціальна безпека України: сутність, проблеми та шляхи забезпечення. *Економічний вісник університету*: збірник наук. праць учених та аспірантів. Вип. 45, Переяслав, 2020. С. 105-114. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2020-45-105-114>
18. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології*. Т. 3.: *Консультативна психологія і психотерапія*. Вип. 14. Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України; Вінниця: ФОП І.О. Рогальська, 2018. С. 26-64.
19. Лісовський В. Розвиток резильєнтності у зміцненні національної безпеки України в умовах глобалізаційних викликів. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Вип. 32. С. 120-127.
20. Пирожков С. І. Національна стійкість України: стратегія забезпечення. *Український географічний журнал*. 2022. № 2. С. 3-10. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.003>
21. Череватський Д. Ю. Резильєнтність економіки та економіка резильєнтності. *Економіка промисловості*, 2023. № 1 (101). С. 31-39. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry 2023.01.031>
22. Адаменко Л.С. Актуальні підходи до проблеми дослідження резильєнтності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 5 (58). С. 5-13.
23. Zaloznova Yu., Novikova O., Azmuk N. Formation of human capital on the basis of resilience. *Economic trends: new opportunities and threats: II International scientific conference* (November 25-26, 2022. Le Mans, France). Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2022. P. 67-72. DOI: <https://doi.org/10.30525/ 978-9934-26269-2-16>
24. Економічний та управлінський потенціал соціалізації економіки : монографія / за заг. ред. З.І. Галушки. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2020. 408 с.

Олійник Олена Олександрівна
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри трудових ресурсів та підприємництва
Національний університет водного господарства та природокористування*

МІГРАЦІЯ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТІЙКІСТЬ БІЗНЕСУ

Оскільки теперішнє суспільство дедалі більше базується на знаннях, висококваліфіковані працівники відіграють визначальну роль у формуванні економіки знань. Країни покладаються на висококваліфікованих працівників, оскільки вони стимулюють інновації та економічний розвиток і дозволяють націям успішно позиціонувати себе в конкурентній глобальній боротьбі [1]. Хоча міграція високоосвічених та висококваліфікованих працівників не є новим феноменом, однак війна її суттєво змінює. Починаючи з 24 лютого 2022 року за різними оцінками з України виїхало близько 8 млн осіб, переважну більшість з яких становили люди з вищою освітою [2].

Вплив міграції висококваліфікованих працівників на стійкість бізнесу слід розглядати в комплексі із загальними економічними, соціально-культурними та політичними чинниками. Так, приїзд висококваліфікованої робочої сили і-за кордону може чинити додатковий конкурентний тиск на ринку праці та посилювати боротьбу за робочі місця. Це може негативно вплинути на місцевих працівників, особливо з меншою конкурентоспроможністю або кваліфікацією [3]. Різниця в культурі, мові та комунікаціях також може створювати труднощі у спілкуванні та співпраці між місцевими та іноземними працівниками [4]. Неправильне розуміння один одного може призвести до помилок в роботі, конфліктів у соціально-трудових відносинах, зниження ефективності та продуктивності праці загалом. Висококваліфіковані іммігранти можуть зіштовхнутися з юридичними проблемами, пов'язаними з отриманням віз, правовими обмеженнями та легальністю їхнього перебування в країні призначення. Це може ускладнити їхню інтеграцію в бізнес-середовище та призвести до невизначеності щодо їхньої належності до корпоративної команди та нерозуміння корпоративної культури.

Водночас, результати кореляційного аналізу залежності Індексу ризиків та ефективності сталого розвитку бізнесу [5] від міграції висококваліфікованих працівників доводять, що «витік мізків» здійснює негативний вплив на значення показників стійкості бізнесу. Сприяють цьому глобальні виклики та потрясіння, для прикладу війна в Україні, результатом яких є суттєве зростання міграційних потоків.

Список використаних джерел

1. Burmann, M., Hofbauer Pérez, M., Hoffmann, V., Rhode, C. and Schworm,

S. Highly Skilled Labour Migration in Europe. *ifo DICE Report*, 2018. № 16. P. 42-52. RePEc:ces:ifodic:v:16:y:2018:i:01:p:42-52.

2. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/who-are-ukrainian-refugee-research/> (дата звернення: 04.05.2023).

3. Piyapromdee, S. The impact of immigration on wages, internal migration, and welfare. *The Review of Economic Studies*, 2021. № 88(1). P. 406-453.

4. Aragona, M., Barbato, A., Cavani, A., Costanzo, G., & Mirisola, C. Negative impacts of COVID-19 lockdown on mental health service access and follow-up adherence for immigrants and individuals in socio-economic difficulties. *Public health*, 2020. № 186. P. 52-56.

5. Business Sustainability Risk and Performance Index 2022. EcoVadis. URL: <https://resources.ecovadis.com/sustainability-impact/business-sustainability-risk-performance-index-2021> (дата звернення: 28.05.2023).

Онищенко Світлана Володимирівна
*доктор економічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту фінансів, економіки,
управління та права*

Маслій Олександра Анатоліївна
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ, ЗАГРОЗИ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Україна в ХХІ столітті стикнулася з глобальними загрозами – воєнною небезпекою, небувалим порушенням російською федерацією міжнародного права, посяганням на територіальну цілісність та суверенітет незалежної країни, руйнуванням системи збалансованих відносин між людьми/ народами стосовно їх життєзабезпечення та життєдіяльності, руйнуванням принципів безпеки, свободи та демократії. Масштаби та вплив найбільшої за декілька десятиліть конвенційної війни на європейському континенті, розв'язаної росією, кардинально змінили парадигму соціально-економічного розвитку України.

Соціально-економічна безпека є одним із ключових чинників та умовою життєдіяльності населення під впливом зростаючої кількості нових геостратегічних загроз. В умовах війни пріоритетність та значення соціально-економічної безпеки людини серед складових національної безпеки є беззаперечною, тому її забезпечення сьогодні є головною стратегічною метою публічного управління.

Екзистенційні виклики зумовили зміну звичного укладу життя кожної особи, а безпека набула нового розуміння свого змісту. Безпека – це найважливіша категорія й необхідна передумова збалансованого функціонування системи суспільних відносин, що забезпечує захищеність, життєдіяльність і дієздатність держави, суспільства, особи від внутрішніх і зовнішніх загроз [1]. Вихідними категоріями під час визначення безпеки є стан, властивість, інтереси, загрози інтересам. Для них усіх спільне те, що вони характеризують стан об'єкта стосовно загроз різноманітного походження. Отже, характер загрози є організаційною ознакою в цій групі понять. Особливості передумов виникнення, рівень вияву та ступінь впливу загроз визначають характер безпеки.

Найбільш згубного впливу від війни зазнає економіка та соціальна сфера: пригнічення економічної активності, на окремих територіях навіть припинення економічної діяльності, перманентна загроза життю та здоров'ю населення,

масове руйнування житла та соціальної інфраструктури, гуманітарні загрози, масштабна вимушена міграція населення, зростання інфляції, збільшення кількості безробітних, досить різке збідніння громадян, падіння доходів бюджету з одночасним кратним зростанням видатків на оборону і, як наслідок, відсутність коштів на фінансування наукових досліджень та інших важливих напрямів соціально-економічного розвитку. Це далеко не повний перелік сучасних загроз соціально-економічній безпеці України з максимальним рівнем деструктивного впливу.

Мінімізація загроз соціально-економічній безпеці держави, бізнесу, особи є важливою передумовою підтримання нормальних умов життєдіяльності та захисту населення, забезпечення стабільності у фінансовій сфері, зменшення соціальної напруги в суспільстві й у цілому підтримки життєздатності національної економіки.

Спроможність захисту населення та національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз на різних рівнях суспільної ієрархії та забезпечення достатнього рівня соціально-економічної безпеки в умовах війни можливе завдяки використанню методів, важелів та інструментів державного управління процесами запобігання та мінімізації загроз і реалізації комплексу заходів превентивного характеру з використанням наявних умов та способів забезпечення соціально-економічної безпеки України. При цьому зростаючий вплив екзогенних викликів і загроз вимагає впровадження проактивного підходу до забезпечення соціально-економічної безпеки держави, спрямованого на реалізацію превентивних заходів із реагування на виклики задля недопущення деструктивного впливу потенційних загроз.

Список використаних джерел

1. Онищенко С.В., Пугач О.А. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2015. 337 с.

2. Global Economic Outlook: Impact of War in Ukraine. URL: <https://www.euromonitor.com/global-economic-outlook-impact-of-war-in-ukraine/report>

3. Варналій З.С., Онищенко С.В., Маслій О.А. Загрози економічній безпеці України в умовах глобалізації. Конкурентні стратегії безпеки розвитку України у глобальному середовищі : монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; за заг. ред. А. І. Мокія. Львів, 2019. С. 21-95 (872 с.).

4. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі. Наук. ред. В. Юрчишин. Київ: Центр Разумкова, 2022. 102 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf

Пампуха Ігор Володимирович
*кандидат технічних наук, доцент,
начальник науково-дослідного центру
Військового інституту*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Федченко Олексій Петрович
*кандидат військових наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник науково-дослідного центру
Військового інституту*
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Толок Ігор Вікторович
*кандидат педагогічних наук, доцент,
Командування Сухопутних військ*

OPERATIONS DASHBOARD FOR ARCGIS, ЯК ІНСТРУМЕНТ СТВОРЕННЯ ОПЕРАЦІЙНИХ ПАНЕЛЕЙ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ РЕГІОНІВ ⁵

Вплив гібридної та повномасштабної війни росії проти нашої держави на соціальну безпеку українців потребує обґрунтування нових більш ефективних механізмів та інструментів її зміцнення. За умов гібридної та повномасштабної війни об'єктивно актуалізується необхідність моделювання та прогнозування геостратегічних загроз на соціальну безпеку людини задля відстеження тенденцій розвитку ситуації в середньо та довгостроковій перспективі, ідентифікації існуючих та потенційних викликів, ризиків і загроз, напрацювання та своєчасної реалізації превентивних заходів.

Зростаючі можливості використання перспективних інформаційних технологій для безпеки і сталого розвитку України змушують переглянути традиційні підходи щодо використання засобів та методів сумісного аналізу наявної інформації щодо соціально-економічного стану та розвитку країни в умовах ведення росією гібридної та повномасштабної війни проти нашої держави. При цьому органам державного управління всіх рівнів, які працюють для безпеки і сталого розвитку України, потрібен швидкий і простий доступ до точної і оновленої просторової інформації, яка необхідна для планування та аналізу соціально-економічних процесів та управління ними [1]. Необхідна просторова візуалізація даних у вигляді карт, знімків, зображень та інших графічних документів, поряд з географічною інформаційною системою для

⁵ Тези підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальної безпеки людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239

управління, аналізу і візуалізації даних і створення веб-просторових сервісів і додатків.

Необхідність оперативного прийняття рішень з урахуванням реальних просторово-часових факторів в умовах сучасної гібридної війни росії проти України, обумовлює залучення до аналізу ситуації нових інструментів з можливістю графічного представлення даних, що враховує як просторову прив'язку, так і спеціальні відомості – геоінформаційних систем [2].

З метою оптимізації процесів підтримки прийняття рішень та швидкого реагування на зміну вихідної обстановки при дослідженні соціально-економічного стану регіонів України в умовах війни з росією, пропонується до розгляду та використання сучасний геоінформаційний веб-додаток Operations Dashboard for ArcGIS, розроблений компанією Esri (США). Він дозволяє скомпонувати в єдиній інструментальній панелі карти, списки, діаграми, показники датчиків, різні індикатори та інші візуальні елементи в одному вікні веб-браузера та на основі сформованих комплексних спеціалізованих паспортів регіонів отримати відображення вичерпної наочної інформації, необхідної при прийнятті рішень. Більшість з цих елементів динамічно змінюються при зміні даних, підтримують фільтрацію даних, щоб на операційній панелі були представлені лише всі найважливіші та найактуальніші для особи, що приймає рішення, відомості. Різні типи візуалізації даних пов'язані один з одним і оновлюються в реальному часі, щоб забезпечити можливість відстеження подій і швидкоплинної зміни обстановки. Вхідні дані стають активною інформацією для конструктивних дій [3].

Цей веб-додаток доступний і зручний для масового перегляду, допомагає керівникам і аналітикам різних рівнів управління безперервно стежити за процесами, що відбуваються, оцінювати, що виконується в повній мірі і штатно, відповідно задуму, а що вимагає уваги і прийняття додаткових заходів.

Є кілька типів операційних панелей і областей їх застосування. Створення операційної панелі може знадобитися для наступного:

- перегляд в єдиному середовищі всіх даних, необхідних для прийняття зваженого інформованого рішення;

- необхідність відстеження найважливіших даних про поточні операції;

- необхідність переконання в тому, що всі ваші заходи зосереджені на досягненні однієї мети і забезпечуються оперативною інформацією в єдиному інформаційно-часовому просторі;

- створення підсумкового виду даних, що відображає всі найважливіші показники.

Операційні панелі можуть розроблятися як для контрольованих, так і для неконтрольованих сценаріїв. Неконтрольовані операційні панелі зазвичай відображаються на великих екранах операційних центрів і призначені для пасивного спостереження за показниками. Контрольовані операційні панелі зазвичай проглядаються на настільних комп'ютерах і планшетах, надаючи, як правило, більше можливостей для інтерактивної з ними взаємодії [4].

Нижче наводяться характеристики ефективної операційної панелі:

- концентрує увагу на найважливішому;
- показує на екрані з даними тільки найнеобхідніше;
- забезпечує розуміння того, що відбувається і відповідну швидку реакцію;
- чітко, ясно і без спотворень вказує показники досягнення мети.

Використання динамічних інструментальних панелей, створених в Operations Dashboard for ArcGIS, підвищує оперативність роботи органів державного управління всіх рівнів. Наприклад, в ситуаційних центрах, центрах швидкого реагування на надзвичайні ситуації, в логістичних службах, вони допомагають відстежувати і керувати найважливішими процесами діяльності при обліку ключових показників ефективності, які, без сумніву матимуть прямий вплив на ефективність прийняття виважених рішень [5].

Використання геоінформаційного веб-додатку Operations Dashboard for ArcGIS в системах підтримки прийняття рішень дозволить зменшити терміни отримання звітів і збільшити повноту наданої інформації. Наявність необхідної інформації та її узагальнення дозволить керівникам усіх рівнів зосередити свої зусилля на формуванні рішення, не витрачаючи значного часу на опрацювання великої кількості доступних різномірних даних, особливо в умовах війни та повоєнний час [6].

Система підтримки управлінських рішень на основі геоінформаційних технологій є важливим кроком у напрямку створення потужного і сучасного інструменту вирішення завдань, що дозволить суттєво зменшити час на прийняття рішень, знизити витрати по зберіганню та аналізу інформації, та підвищити ефективність роботи органів управління, що забезпечить сталий розвиток нашої держави в умовах повномасштабної війни росії проти України.

Список використаних джерел

1. Усаченко О. Розвиток системи базових механізмів державного управління як предмет дослідження // Актуальні проблеми державного управління. 2017. Вип. 3. С. 135-140.

2. Герасимов Б.М. Інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень : навч. посіб. / Б. М. Герасимов, В. М. Локазюк, О.Г. Оксіюк, О. В. Поморова ; Європ. університет. Київ, 2007. 335 с.

3. Давидюк О.О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=12:2010-06-10-20-35-51&catid=16:2010-06-10-20-23-45&Itemid=23.

4. Bern Szukalski. What's new in ArcGIS Online (April 2021). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.esri.com/arcgis-blog/products/arcgis-online/announcements/whats-newarcgis-online-april-2021/>.

5. Рак Т.Є. Інформаційні і системні технології структуризації ієрархічних систем для забезпечення підтримки рішень при ліквідації надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс] / Т.Є. Рак, Р.Л. Ткачук, Л.С.

Сікора [та ін.] // Моделювання та інформаційної технології : зб. наук. праць. Київ, 2013. Вип. 68. С. 151–170.

6. Варналій З.С. Загрози та безпекові пріоритети розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни та повоєнний час // Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни: збірник тез доповідей дискусійної платформи / за заг. ред. д.е.н., проф. Шульц С.Л., д.е.н., проф. А.І. Мокія. Львів. 2022. С.9-13.

Підвальнюк Майя Василівна

кандидат медичних наук,

начальник відділу організації медичної допомоги дорослому населенню

Департаменту охорони здоров'я Одеської міської ради

**СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОЇ
ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ**

З 24 лютого 2022 року система охорони здоров'я працювала в умовах повномасштабної війни з російською федерацією, в умовах військового стану, в умовах повітряних тривоги та ракетних атак.

Війна як відомо супроводжується значними людськими жертвами і завдає величезних матеріальних, фінансових, соціальних та психологічних збитків нашій державі та її громадянам. Але особливістю цієї війни є домінування кількості вбитих і поранених серед цивільного населення над військовослужбовцями. Якщо в першій світовій війні було 5%, у другій 48%, то зараз до у зоні бойових дій до 85% [3, с.35].

Внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України руйнувань та пошкоджень від країни-агресора зазнала значна кількість закладів охорони здоров'я. За інформацією, наданою структурними підрозділами з питань охорони здоров'я обласних військових адміністрацій, станом на 07 червня 2023 року пошкоджено 1554 об'єкти 630 закладів охорони здоров'я [3, с.32].

Суттєвою проблемою для держави є й величезна кількість внутрішньо переміщених осіб. За кордон виїхало майже 6 млн українців. Гендерний склад мігрантів становить 90% жінок та дітей і 10% чоловіків, що значно погіршило економічну та демографічну ситуацію в нашій країні. Зрозуміло, що значний відсоток зовнішніх переселенців становлять висококваліфіковані спеціалісти, що робили значний внесок у розвиток вітчизняної економіки, науки, мистецтва тощо, виїзд великої кількості жінок фертильного віку відобразилось на різкому зниженні народжуваності та значному старінню населення.

Водночас майже 3 млн українців стали внутрішніми переселенцями, які потребували негайного соціального захисту, медичного супроводження та створювали додаткове навантаження на медичну систему тих територій, куди вони переселились.

Перед тільки що сформованою новою моделлю охорони здоров'я війна поставила нові неочікувані виклики. Це:

- неочікувана і одночасно велика кількість постраждалих;
- новий склад хворих (це поранені люди з психологічними проблемами);
- потреба в спеціалістах хірургічного та реабілітаційного профілю;
- відсутність вітчизняної медико-фармацевтичної галузі, яка забезпечувала б високотехнологічні медичні послуги;

- значні руйнування інфраструктури, в тому числі і медичної галузі;
- міграція населення, в тому числі і медичних працівників, що призвело в перші місяці війни до кадрового дисбалансу;
- велика кількість внутрішньо переміщених осіб, що створило додаткову навантаженість на медичну галузь;
- у зв'язку з виїздом за кордон жінок репродуктивного віку, відмічається значне зниження народжуваності;
- значне недофінансування медичної галузі: видатки на охорону здоров'я скоротилися у 2023 році на 21 млрд грн. (з 197 до 176 млрд грн.) [2, с.131].

Реалії вимагали від українських лікарів працювати у зовсім інших умовах та темпах. Однак, не дивлячись на це, медична система продовжувала працювати у повному обсязі. Жодна медична послуга не стала недоступною для наших громадян. І, мабуть, жоден пацієнт не відчув ніяких змін у порівнянні з позаминулим роком. Завдяки керівній ролі Міністерства охорони здоров'я України та Національній службі здоров'я України, а також міській владі, всім волонтерам, міжнародним організаціям, партнерам та добрим друзям нашої країни які, не дивлячись на воєнний стан, продовжували в повному обсязі фінансувати наші медичні

З першого дня війни небайдужі люди передавали медикаменти та необхідне устаткування. Завдяки міжнародним організаціям вдалося втілити низку великих проєктів. Незважаючи на значну міграцію населення та відтік кадрів, заклади охорони здоров'я проводили заходи по збереженню кадрового потенціалу, поповнюючи вакантні місця за рахунок внутрішньо переміщених спеціалістів. Не залишилися поза увагою медичні працівники і внутрішньо переміщені особи. В закладах охорони здоров'я ця категорія пацієнтів забезпечується необхідною медичною допомогою та лікарськими засобами відповідно до статусу.

Охорона здоров'я в умовах воєнного стану набула великого досвіду щодо подолання викликів війни. Зараз кожен організатор охорони здоров'я чітко усвідомлює задачі післявоєнного стану. уже зараз створюється єдиний медичний простір, затверджуються госпітальні округи, що дозволить чітко структурувати медичні послуги, які будуть відповідати міжнародним стандартам надання медичної допомоги. Це надасть можливість сконцентрувати ресурси в багатопрофільних кластерних лікарнях. Завдяки програмі Президента України проводиться оснащення кластерних лікарень високотехнологічним медичним обладнанням, вже поставлені державні комп'ютерні томографи, чекаємо на поставки МРТ- техніки.

Завдяки фінансуванню НСЗУ, у кластерних лікарень з'явилась можливість самостійно закуповувати високовартісне обладнання, та втілювати високотехнологічні медичні послуги, а також розвивати та приділяти більше уваги таким напрямкам медичної галузі як реабілітація та медична психологічна підтримка населення. Водночас потребують більш системного вирішення на загальнодержавному рівні питання вдосконалення надання медичної

допомоги та реабілітації громадян України, які постраждали внаслідок бойових дій.

Доцільно відзначити, що потребує термінового наукового обґрунтування методологія створення державної інтегрованої системи медичного забезпечення осіб, які постраждали під час проведення воєнних дій, яка передбачала б вирішення проблеми на державному, міжвідомчому, регіональному та місцевих рівнях. Результатом її опрацювання та запровадження має стати забезпечення виконання визначених законодавством соціальних гарантій медичного спрямування громадянам України, які постраждали під час війни, пошук джерел і запровадження механізму достатнього фінансування, раціонального використання державних коштів і медичних ресурсів на лікування та медичну реабілітацію.

Відновлення пошкоджених об'єктів медичної інфраструктури України потребує удосконалення підходів до проектування ЗОЗ, з урахуванням ощадливого використання ресурсів та зменшення витрат на експлуатацію об'єктів. Міністерство охорони здоров'я орієнтується на принципи європейського «зеленого» курсу. Пунктом 44 Плану діяльності Міністерства охорони здоров'я України на 2023 рік, затвердженого наказом від 21 лютого 2023 року № 349 передбачено орієнтир на врахування “зелених” технологій (у т.ч. щодо використання екоматеріалів, відновних джерел енергії, впровадження енергоефективності тощо) в кожному новому будівництві та реконструкції інфраструктурних об'єктів системи охорони здоров'я. 1 березня 2023 року набули чинності оновлені державні будівельні норми ДБН В.2.2-10:2022 «Будинки і споруди. Закладів охорони здоров'я» [1, с.139].

Першочерговим завданням перед охороною здоров'я є відтворення вітчизняної медичної та фармацевтичної галузі, яка забезпечувала б високотехнологічні медичні послуги. Сьогодні держава практично не виробляє вакцини, ліки, обладнання, протези та інше, все приходиться закуповувати в інших державах, що значно дорожчає медичні технології та вартість медичної послуги, обмежуючи їх доступність для громадян. Тому в післявоєнний час треба приділити увагу першочерговому відтворенню медичної галузі, створивши економічно привабливі умови для цього.

Але основною задачею охорони здоров'я є збереження кадрового потенціалу медичної спільноти, яка відтворює основне багатство громадян-ЗДОРОВ'Я. Зараз на жаль спостерігається відтік високоспеціалізованих кадрів за кордон, а також втрата їх в ході воєнних дій, тому держава повинна створити всі умови щоб не тільки високопрофесійні спеціалісти-лікарі, а і починаючі інтерни були зацікавлені залишитись в Україні.

Список використаних джерел

1. Малонога С.О. (2021) Публічне управління екстреною медичною допомогою в кризових ситуаціях: формування системи реагування // Інвестиції: практика та досвід. № 9. С. 137–142.

2. Крупський О., Стасюк Ю. (2022) Особливості антикризового управління розвитком діяльності суб'єктів підприємництва у сфері охорони здоров'я. Організаційно-економічні аспекти розвитку підприємницьких структур в Україні та світі: монографія за заг. ред. Т. Гринько. С. 123–164.

3. Жаховський В.О., Лівінський В.Г., Кудренко М.В., Слабкий Г.О. (2015) Антитерористична операція в Україні: уроки медичного забезпечення, Україна // Здоров'я нації. № 3. С. 31–35.

Плешакова Наталія Анатоліївна
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Плешакова Олена Анатоліївна
*кандидат економічних наук,
позаштатний консультант Комітету Верховної Ради України
з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ⁶

У країнах Європи поняття «безпека» почали використовуватися у XVII столітті для позначення спокійного стану духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Саме на державу було покладено головну роль у гарантуванні безпеки індивіда та суспільства загалом.

Вперше офіційно поняття «соціальна безпека» було окреслено у Копенгагенській декларації про соціальний розвиток (Всесвітня соціальна декларація 1995 р.), за якою саме соціальні аспекти сталого розвитку мають забезпечити соціальну безпеку у світі.

У сучасних працях, що присвячені проблемі забезпечення соціальної безпеки, відсутній єдиний підхід до трактування даного поняття. Ми погоджуємося з Н. Буняк, яка стверджує, що соціальна безпека людини – це стан гарантованої захищеності людини від внутрішніх та зовнішніх загроз, що порушують її життєво важливі інтереси, права й свободи, за якого відбувається підтримання нормальної життєдіяльності, поліпшення матеріального добробуту, а також створення умов для її розвитку й самореалізації [1].

Принципами забезпечення соціальної безпеки в Україні є верховенство закону; демократичність, підзвітність, відкритість та взаємна відповідальність індивіда, суб'єкта господарської діяльності та держави; своєчасність, оперативність і адекватність заходів щодо забезпечення безпеки в соціальній сфері.

Державна соціальна політика – це дії держави в соціальній сфері, що переслідують певні цілі, співвіднесені з конкретно-історичними обставинами, підкріплені необхідними організаційними й пропагандистськими зусиллями, фінансовими ресурсами й розраховані на певні етапні соціальні результати [2].

Говорячи про досвід фінансування соціальної політики, зарубіжні дослідники виділяють три моделі: ліберальну, консервативну та соціально-демократичну. Кожна з моделей має свої особливості, переваги та недоліки (табл.1).

⁶ Тези підготовлено в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальної безпеки людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» № 2021.01/0239.

Моделі державної соціальної політики

Назва	Характеристика	Приклади країн
Ліберальна модель	Держава гарантує захист мінімальних соціальних гарантій; Через державний бюджет перерозподіляється в середньому 20–30% ВВП.	Австралія, Великобританія, Ірландія, США, Японія.
Консервативна модель	Встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту і тривалістю професійної діяльності; На 90% фінансується за рахунок внесків роботодавців та найманих працівників; Рівень централізації ВВП у державному бюджеті становить 25–40%.	Австрія, Нідерланди, Німеччина, Франція.
Соціально-демократична модель	Соціальні послуги гарантуються всім незалежно від страхового стажу; Через державний бюджет перерозподіляється 50–60% ВВП, при цьому частка соціальних видатків становить 35%.	Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія.

Джерело: побудовано авторами на основі [5].

До повномасштабного вторгнення росії на територію суверенної України, що розпочалося 24 лютого 2022 року, в Україні спостерігалось зростання абсолютних значень видатків бюджету на соціальну сферу, однак їх частка як у ВВП, так і у загальних видатках бюджету скорочувалася. Особливістю нинішньої ситуації в країні є: падіння ділової активності суб'єктів господарювання та зниження рівня добробуту громадян, закриття великої кількості підприємств та, як наслідок, зростання безробіття, а також масштабні переселення населення як в межах країни, так і за її межі [4].

Повномасштабне вторгнення змусило уряд докорінно змінити ключові підходи до фінансування видатків, зокрема соціальних. Війна кардинально змінила підходи до формування та використання і до того обмеженого бюджетного ресурсу публічних фінансів. Соціальні видатки лишаються другим за важливістю бюджетним пріоритетом після видатків на оборону. Так, Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики) запроваджує ініціативи у сфері надання підтримки, одним із таких напрямків є впровадження патронатної служби у військових частинах, сприяння працевлаштуванню ветеранів із інвалідністю та розробка системи підтримки для сімей військових. Крім того Мінсоцполітики застосовує нові підходи до фінансування соціальних послуг, переходячи від системи безпосереднього прямого фінансування установ до закупівлі послуги / оплати по факту надання послуги, де недержавні надавачі є одним із повноцінних суб'єктів надання соціальних послуг [3].

Нині Кабінет Міністрів України зіштовхнувся з ситуацією, коли необхідно максимально виважено підходити до видаткової політики, а обмежений фінансовий ресурс використовувати ще більш ефективно. В умовах надзвичайних викликів, що постали під час війни, видаткова політика держави має бути кардинально переосмислена. Стабільність нашої держави та безпека населення залежить від постійності фінансової допомоги з боку партнерів, країн-донорів та належних заходів соціальної підтримки та відновлення.

Список використаних джерел

1. Буняк, Н. Соціальна безпека людини: сутність та шляхи забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2022. (37). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68>
2. Ільчук, Л. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. Центр перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики України. Національна академія наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=363:2014-02-
3. Мінсоцполітики запустить нові підходи до фінансування соціальних послуг в Україні. Урядовий портал: сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-zapustyt-novi-pidkhody-do-finansuvannia-sotsialnykh-posluh-v-ukraini>
4. Плешакова, Н. Фінансова стабільність держави як гарантія забезпечення соціальної безпеки громадян. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство*: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 17 травня 2023 р. Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». 264 с.
5. Серватинська, І. Моделі соціальної політики та соціального страхування: світовий і вітчизняний досвід. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 3. С. 163-172.

Познанська Інна Володимирівна

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
завідувачка кафедри управління персоналом і економіки праці
Одеський національний економічний університет*

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Соціальна безпека людини відноситься до концепції, яка охоплює різні аспекти забезпечення безпеки та добробуту особи в суспільстві. Вона виражається у здатності людини мати доступ до необхідних ресурсів, послуг та можливостей для задоволення основних потреб і забезпечення свого добробуту, а також у захисті від соціальних ризиків і загроз [1]. Основні аспекти соціальної безпеки складаються з економічної, житлової та медичної безпеки, соціальної підтримки, освіти та професійного розвитку людини.

Одним з індикаторів рівня соціальної безпеки людини є ступень забезпечення в країні ефективною зайнятістю населення. Зайнятість є основним джерелом доходів для більшості людей, від чого, відповідно, залежить і рівень економічної безпеки. Достатній рівень доходів, надає можливість забезпечити себе та свої сім'ї житлом, харчуванням, медичною допомогою та іншими основними потребами [2]. Також зайнятість допомагає людям відчувати себе корисними та включеними в суспільство, що сприяє соціальній інтеграції, спілкуванню з колегами, розвитку соціальних зв'язків і міжособистісних відносин, підтримує психологічне благополуччя і покращує соціальну безпеку [3, с. 132]. Регулярна зайнятість сприяє активному способу життя, зменшує ризик виникнення психологічних проблем, таких як депресія і соціальна ізоляція. Крім того, маючи роботу, людина має доступ до медичного страхування і медичної допомоги, що впливає на її здоров'я і благополуччя.

Зайнятість грає ключову роль у забезпеченні економічної стабільності суспільства шляхом зростання загального рівня споживання [4, с. 60]. Економічна стабільність є важливою складовою для запобігання соціальним напруженням, злочинності та інших форм соціальних розладів. Зайнятість є ефективним інструментом для зменшення бідності в суспільстві, запобігання соціальної нерівності та бідності. Забезпечення широкого доступу до робочих місць допомагає знизити рівень бідності і підвищує соціальну стабільність. Зайнятість впливає на соціальний спокій і запобігає соціальним конфліктам. Високий рівень безробіття і відсутність рівних можливостей можуть створювати нерівність, невдоволення і напруженість у суспільстві [5, с. 167].

Воєнний стан в Україні спричиняє серйозні загрози для безпеки населення на багатьох рівнях: від прямих загроз фізичній безпеці людей (напади, насильство, тортури, вбивства, розорення міст та сіл, насильницьке переміщення населення, пошкодження житлових будівель і інфраструктури) до

знищення і руйнуванням житла, інфраструктури, підприємств та іншого майна, що призводить до економічної нестабільності та залежності від гуманітарної допомоги [6, с. 12].

Воєнний конфлікт вимушує людей до внутрішнього чи зовнішнього переміщення. Це ставить їх у вразливе положення і призводить до проблем з доступом до житла, їжі, води, медичної допомоги та інших основних потреб.

Воєнні події мають серйозний вплив на зайнятість населення в країні, порушено стабільність функціонування економіки та втрачено багато робочих місць. Знищено та пошкоджено інфраструктуру, включаючи дороги, мости, електричні мережі та інші комунікації. Багато підприємств пошкоджені, знищені, припиняють свою діяльність або зменшують масштаби виробництва через небезпеку для персоналу, втрату ринків збуту та невпевненість в майбутньому. Це створює негативну ситуацію на ринку праці, збільшує безробіття та ускладнює зайнятість. Воєнні події спричинили вимушене переміщення населення, яке потребує негайної допомоги та притулку. Люди, які втратили свої робочі місця через воєнний конфлікт, стають безробітними і можуть мати обмежений доступ до нових робочих місць. Мобілізація населення для служби в збройних силах спричиняє нестачу трудових ресурсів у сферах діяльності в яких традиційно працюють чоловіки.

Забезпечення ефективної зайнятості в умовах війни є складним завданням, але деякі заходи можуть допомогти зменшити негативні наслідки і сприяти зайнятості населення та полягають у:

- розробці спеціальних імпульсних програм для стимулювання економіки в умовах війни, що містять інвестиції в інфраструктуру, підтримку малих і середніх підприємств, створення нових робочих місць та фінансову допомогу постраждалим галузям економіки;
- наданні підприємствам фінансової та консультативної підтримки для виживання та продовження діяльності в умовах війни (субсидії, податкові пільги, кредитування та технічна допомога);
- розвитку альтернативних галузей економіки, які не сильно залежать від воєнного конфлікту, зосередження на розвитку сільського господарства, туризму, послуг, наукових досліджень або інноваційних галузей з метою створення нових робочих місць та збалансування економіки;
- підтримці самозайнятих осіб та малих підприємств, які здатні бути більш гнучкими в умовах війни. Це може включати надання технічної підтримки, доступ до фінансової підтримки та сприяння доступу до ринку, податкові пільги та спрощена процедура реєстрації.

Список використаних джерел

1. Буняк Н.М. Соціальна безпека людини: сутність та шляхи забезпечення. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68> (дата звернення: 15.05.2023)

2. Завора Т. М., Чепурний О. В. Аналіз та оцінка індикаторів стану соціальної безпеки України. *Ефективна економіка*. 2012. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1365> (дата звернення: 10.05. 2023)
3. Іляш О.І. Інституціональні ризики соціальної безпеки. *Соціально-економічні та демографічні наслідки системної кризи в Україні та шляхи їх подолання*. URL: <https://dse.org.ua/archive/15/13.pdf> (дата звернення: 12.05.2023)
4. Штундер І. О. Критерії та показники ефективної зайнятості в умовах інноваційного розвитку економіки. *Економіка. Серія 18. Економіка і право*. 2013. Вип. 22.С. 59-66.
5. Баланда А.Л. Соціальна складова національної безпеки України. *Управління соціально-економічними процесами*. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11660/14-Balanda.pdf?sequence=1> (дата звернення: 15.05.2023)
6. Zakharii Varnalii, Cheberyako Oksana, Miedviedkova Nataliia Соціальна безпека людини в умовах війни: сучасний стан та шляхи. *Економіка і регіон*. 2022. Т. (3(86)). С. 6-14.

Слатвінська Марина Олександрівна

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри фінансів

Одеський національний економічний університет

ФІНАНСОВІ ВАЖЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану зростають соціальні загрози, поглиблюються та загострюються проблеми щодо своєчасності та повноти соціального забезпечення й надання соціальних гарантій, дотримання соціальних стандартів. Особливо гостро постає питання щодо методів і засобів фінансового забезпечення соціальної безпеки людини та суспільства в цілому, пріоритетності надання коштів та джерел їх залучення. Хоча соціальна безпека багато в чому залежить не лише від наявності коштів, а й від того як саме відбувається фінансування, як взаємодіють та координують свою діяльність представники різних організації й інфраструктурних об'єктів одночасно в декількох площинах - фінансовій, організаційній, інформаційній, правовій, культурній тощо.

Соціальна безпека є багатоаспектним поняттям, яке концентрує в собі декілька складових та спонукає науковців розглядати її під різними кутами зору, а саме:

- «стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від впливаючих на них загроз національній безпеці» [1, с. 27; 2];

- «стан захищеності від загроз соціальним інтересам» [3, с. 381];

- «стабільне перебування процесів сукупного відтворення працівника на макро-, мезо- і мікрорівнях, відповідно до потреб сталого розвитку суспільства» [4];

- «система законодавчо-нормативних і організаційних заходів, здійснюваних державними органами й установами разом із громадськими організаціями з метою забезпечення життєдіяльності окремого індивіда, різних соціально-демографічних груп, суспільства загалом» [5, с.45]

- «різновид безпеки, що базується на психічному та психологічному стані населення країни і залежить від багатьох інших видів безпеки (від економічної, політичної, цінової, інформаційної тощо), а також чинників розвитку ринку праці, демографічної та криміногенної ситуації у суспільстві» [6, с.34];

- «реалізована через комплекс організаційно-правових форм та фінансових інструментів і важелів захищеність соціальних інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх та зовнішніх загроз на економічно обґрунтованому і суспільно прийнятному рівні» [7].

Аналізуючи наукові підходи щодо трактування цього поняття виокремлюються основні складові, які включають правову безпеку (захищеність законних прав і свобод людини й громадянина, захист від

фізичного насильства та погроз), фінансову безпеку (здатність людини задовольняти свої матеріальні потреби та мати стабільний дохід, що дозволяє їй забезпечити себе та свою сім'ю житлом, їжею, та достойними умовами проживання, освітою, медичним обслуговуванням та іншими основними потребами), фізичну безпеку (забезпечення фізичної недоторканності, відсутності насильства, загроз та ризиків, які можуть шкодити здоров'ю та безпеці людини), соціальну справедливість та підтримку (створення рівних можливостей для всіх людей, незалежно від їхнього походження, статі, раси, віку, інвалідності чи інших особистих характеристик, якості природного та соціального середовищ. Це також включає доступ до соціальних послуг, які забезпечують соціальну підтримку та допомогу у вирішенні проблем, дотриманням на рівні держави соціальних стандартів), здоров'я та медичну безпеку (забезпечення доступу до якісної медичної допомоги, психологічної допомоги, профілактичного обслуговування, ліків та інших медичних послуг, посттравматичного та ортопедичного обслуговування. Це також включає охорону здоров'я від хвороб, епідемій, не допущення поширення на території соціально небезпечних захворювань та інших загроз) тощо.

Узагальнюючи наведені визначення слід додати, що під соціальною безпекою варто розуміти не лише надійну захищеність життєво важливих інтересів людини від наявних загроз, а й збереження та розвиток людського потенціалу, цінностей людини та способу її життя, налагодження дієвого функціонування соціальної інфраструктури тощо. Однак в умовах воєнного стану дотримання та забезпечення соціальної безпеки людини та суспільства в усіх її проявах потребує значних фінансових ресурсів. Так, станом на 30 січня 2023 року в Україні було зафіксовано понад 11,5 тисяч поранених серед мирних мешканців, а за даними Міністерства соціальної політики лише серед внутрішньо переміщених осіб (4868058 осіб) 3% це особи з інвалідністю і на протезування для військових і цивільних, які втратили кінцівки через війну, передбачили у державному бюджеті 2023 року понад 356 млн грн (більше ніж в попередній рік на 332 млн. грн). [8]

У 2022 році «національна економіка втратила 29,2% реального ВВП, а 13,5 млн. осіб змушені були покинути свої домівки. Більше 7 млн осіб опинилися за межею бідності, а рівень бідності сягнув 24% населення». [9]

Протягом 2022 року та першого півріччя 2023 року в Україні трансформувалася структура як дохідної так і видаткової частин бюджету зі зміщенням акцентів в бік надходжень від Європейського союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій (гранти, програми допомоги тощо) та оборонних видатків відповідно. Якщо у 2021 році податкові надходження Державного бюджету складали – 85,37%, надходження від ЄС, гранти та донорська допомога – 0,10%, то у 2022 році вони склали 53,14% та 26,92% відповідно. Видатки на оборону збільшилися на 33,68% (з 8,56% у 2021 році до 42,24% у 2022 році), тоді як видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення знизилися на 7,02% (з 22,77% у 2021 році до 15,75% у 2022 році), освіту на 2,12 % (з 4,28% у 2021 році до 2,12% у 2022 році), охорону здоров'я –

на 4,63% (з 11,44% у 2021 році до 6,81% у 2022 році). [10] І це на тлі збільшення кількості осіб, які потребують медичної допомоги та психологічної підтримки й відновлення, що свідчить про подальше поглиблення проблеми фінансування соціальних гарантій, допомоги, соціального забезпечення.

За даними Міністерства фінансів [8], за січень-лютий 2023 року загальна сума касових видатків загального фонду держбюджету становила 411,1 млрд грн (у т.ч. в лютому - 227,2 млрд грн). З них видатків: 189 млрд грн (у лютому – 98,4 млрд грн) – на оплату праці з нарахуваннями або 46% від загального обсягу видатків, витрачених за січень–лютий 2023 року. Зокрема, на грошове утримання військовослужбовців - 148,7 млрд грн (у лютому – 76,9 млрд грн); 20,7 млрд грн - перераховано Національною службою здоров'я України на реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення; 87,3 млрд грн (у лютому – 42,3 млрд грн) – на соціальне забезпечення (виплату пенсій, допомоги, стипендій) або 21,2% від загального обсягу видатків, у т.ч.; 45,3 млрд грн – трансферт Пенсійному фонду для фінансового забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій; 31,2 млрд грн – для виплати Міністерством соціальної політики на соціальний захист дітей та сімей, захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини, для підтримки малозабезпечених сімей; інші.

Воєнний стан генерує нові виклики, вимагає переосмислення пріоритетності напрямків розподілу наявних фінансових ресурсів держави та пошуку джерел покриття видатків на різних рівнях бюджетної системи.

Проблема поглиблюється з огляду на те, що сфера соціального захисту і життєдіяльності має частку 10% у загальній сумі потреб на відновлення (410,6 млрд. доларів), що актуалізує необхідність застосування дієвих фінансових важелів та інструментів забезпечення соціальної безпеки. Вони допомагають забезпечувати соціальний захист громадян і регулювати соціально-економічні процеси та дозволяють управляти фінансовими ресурсами, які виділяються на соціальні програми, пільги, допомогу та інші форми соціального захисту.

Основні фінансові важелі соціальної безпеки включають: бюджетні видатки (кошти з бюджету на фінансування соціальних програм, таких як пенсії, соціальна допомога, медичні послуги, безробіття тощо), через зміну розмірів і напрямку фінансування яких, держава впливає на рівень соціальної підтримки та забезпечення населення; система оподаткування (податки і збори, які є джерелом фінансування соціальної безпеки та впливають на розмір фінансування соціальних програм); соціальне страхування (страхування від безробіття, медичне страхування, пенсійне страхування і страхування на випадок інвалідності, що є джерелами фінансування соціальної безпеки), що дозволяє впливати на доступ до соціального захисту та фінансову стійкість соціальних програм; субсидії та пільги тощо.

Соціальна напруженість в Україні в умовах воєнного стану має неоднорідний характер в розрізі територіального поділу та призводить до дезорганізації функціонування соціальних інститутів і спільнот на тимчасово окупованих територіях. Зважаючи на низку внутрішніх та зовнішніх загроз

серед яких втрата майна і доходів в результаті воєнних дій, посилення соціальних конфліктів та зниження доступності населення до якісної медичної допомоги, освіти, особливо в місцях, де ведуться бойові дії, рівень соціальної безпеки людини не лише відбивається на її самопочутті, добробуті, здоров'ї, психологічному стані, а й, враховуючи взаємозалежність систем, призводить до зниження економічної та національної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Новікова О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення. - Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. - 460 с
2. Соціальна безпека: теорія та українська практика : монографія / за ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колода, В. В. Рогового. – К. : КНЕУ, 2006. URL: https://kneu.edu.ua/ua/science_kneu/scientific_schools/ustv/ustv_praci/ustv_prazi/sbt_tup/
3. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист: Навч. пос. із соц. політики / Е. Лібанова, О. Палій. - К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. - 491 с.
4. Стратегія та засоби конвергенції системи соціальної безпеки України та ЄС у процесі євроінтеграції : монографія / за ред. д.е.н., проф. Васильціва Т. Г., к.е.н., доц. Лупака Р. Л. – Львів : Видавництво ННБК «АТБ», 2018. 303 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20180802.pdf>
5. Кір'ян Т., Шаповал М., Вітер В. Світовий досвід застосування соціальних стандартів. Соціальний захист. 2003. № 7. С. 66–73.
6. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави: статика процесу забезпечення : монографія / Г. Пастернак-Таранушенко; за ред. проф. Б. Кравченка. – К. : «Кондор», 2002. – 302 с.
7. Горин В. П. Сутність соціальної безпеки: фінансові та організаційно-правові аспекти. Світ фінансів. 4 (13), грудень 2007 URL:http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/10866/3/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82_%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%96%D0%B2_2007.pdf
8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/the-reform-of-medicine>
9. Богдан Т. Фінансово-економічні наслідки війни URL:https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoekonomichni_naslidki.html
10. Відкритий бюджет URL: <https://openbudget.gov.ua/>

Чеберяко Оксана Вікторівна,
*доктор історичних наук, кандидат економічних наук, професор
Київський національний університет імені Тараса Шевченка /
Національна Академія Служби Безпеки України*

ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Соціальна безпека людини – це здатність і готовність держави, суспільства і особистості захистити себе від небезпек і загроз життю, здоров'ю, основним соціальним цінностям – правам і свободам людини [5].

Соціальна безпека людини пов'язана з дотриманням найважливіших соціальних стандартів: подолання бідності, зростання людського потенціалу (тривалості життя та рівня освіти), підвищення купівельної спроможності населення, якості трудового життя, захищеності сім'ї, материнства та дитинства; послуг охорони здоров'я; екологічні стандарти тощо.

Питання соціальної безпеки людини особливо актуалізувалися з початком гібридної, а потім широкомасштабної війни, враховуючи вимушене переміщення мільйонів осіб, необхідність організації їх евакуації, втрату житла, майна, роботи та засобів до існування, фізичного та психологічного здоров'я тощо. Належне функціонування системи соціального захисту та підтримка постраждалих від війни осіб – один з викликів для України в умовах надзвичайно складної фінансово-економічної ситуації, а перед системою соціального захисту поставало фактично два основних завдання: підтримання передбачених чинним законодавством соціальних виплат, допомог та пенсій, забезпечення надання соціальних послуг, а також надання підтримки внутрішньо переміщеним особам та особам, які постраждали від війни.

Основними соціальними групами, що потребують соціальних послуг, є: особи/сім'ї/діти, які перебувають у складних життєвих обставинах; діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; діти під опікою/піклуванням; особи похилого віку; особи з інвалідністю різних вікових категорій; особи з психічними захворюваннями; бездомні особи; особи з проблемами вживання психоактивних речовин тощо.

Законодавче забезпечення соціальної безпеки включає міжнародні нормативно-правові акти та закони України у сфері національної безпеки, праці, соціальної, економічної та екологічної політики. Нормативно-правову базу щодо забезпечення соціальної безпеки населення можна на такі групи:

1) міжнародні нормативно-правові акти, що містять стандарти соціальних та економічних прав, поділяються на всесвітні (універсальні) й регіональні, зокрема європейські – Загальна декларація прав людини (право на соціальне забезпечення (ст. 22), право на достатній життєвий рівень, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту свого та своєї сім'ї (ст. 25), право на забезпечення у випадку втрати засобів до існування через незалежні від людини

обставини (ст. 25)) [1]; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (право на соціальне забезпечення (ст. 9), право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 11)) [2], Європейська соціальна хартія (право на користування послугами соціальних служб (ст. 14), право інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства (ст. 15), право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 16), право дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 17), право осіб похилого віку на соціальний захист (ст. 23), право на захист від бідності та соціального відчуження (ст. 30)) [3];

2) закони, що визначають сутність та види соціального захисту України – Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України», Закон України «Про критичну інфраструктуру», Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Кодекс законів про працю України, Кодекс цивільного захисту України, Податковий кодекс України, Господарський кодекс України, закони України «Про оплату праці», «Про охорону праці», «Про зайнятість населення»; Закон України «Про прожитковий мінімум», Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» та інші;

3) нормативно-правова база України, що визначає державні соціальні пільги громадян і механізм їх забезпечення – Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», Закон України «Про жертви нацистських переслідувань», Закон України «Про охорону дитинства», Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист», Закон України «Про соціальний захист дітей війни» та інші;

4) нормативно-правова база з питань соціального захисту сімей з дітьми – Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Закон України «Про основні соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей»; Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» тощо;

5) нормативно-правова база з питань соціального захисту інвалідів – Закон України «Про основні соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям інвалідам», Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам», Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» та інші;

б) нормативно правова база з питань соціального захисту в умовах війни – Закон України «Про правовий режим воєнного стану в Україні», Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях», Закон України «Про охорону дитинства» та інші.

Велика кількість нормативно-правових актів свідчить про розпорошеність нормативно-правової бази з питань соціальної безпеки, як наслідок – неефективність чинного українського законодавства, яке має переважно декларативний характер. Відсутність ефективних кодифікаційних процесів, збільшення чисельності соціально-вразливих верств населення в умовах війни не сприяє подальшому розвитку суспільства і держави та свідчить про соціально-економічні, політичні та правові проблеми, необхідність кардинального реформування всієї сфери соціального забезпечення.

Нормативно-правова база з питань соціальної безпеки є складовою системи фінансування соціального захисту і забезпечує єдність засад, підходів, норм і нормативів, а також визначає особливості функціонування як усієї системи соціального захисту населення в країні, так і окремих її складових.

Соціальний захист є системою соціальних відносин, заходів і правових гарантій, які захищають будь-якого члена суспільства від економічної, соціальної та фізичної деградації внаслідок раптового і різкого погіршення умов його добробуту, загрози здоров'ю та життю, неможливості реалізувати свій трудовий і громадянський потенціал.

Основними джерелами фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні є кошти державного і місцевих бюджетів, а також страхових фондів, а видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення є пріоритетом бюджетної політики України, навіть в умовах пандемії COVID-19 [6].

Фінансування соціального захисту відповідно до ст. 87, 89-91 Бюджетного кодексу України за рахунок державного та місцевих бюджетів здійснюється: у випадку непрацездатності; пенсіонерів; ветеранів війни та праці; дітей, молоді, жінок, сім'ї; безробітних; учасників АТО та інших категорій населення [4]. Також до надання соціальних послуг, відповідно до закону України «Про соціальні послуги» можуть залучатися волонтери. Видатки бюджету на соціальний захист населення здійснюються у формі кошторисного фінансування та бюджетного субсидіювання соціальних послуг, соціальних виплат та пільг, кредитування будівництва чи придбання житла тощо.

В Україні діє переважно централізована система соціального захисту населення, яка є менш ефективною, ніж децентралізована. Через COVID - 19 та війну обмежені фінансові можливості держави, виділених коштів хронічно не вистачає, щоб вирішити нагальні проблеми соціального захисту, а в 2023 році державний бюджет має військовий характер і більше 50 % видатків заплановано на оборону країни.

Взагалі фінансування соціального захисту населення в Україні супроводжується низкою глибинних проблем та недоліків, що пов'язано із зростанням кількості різноманітних соціальних допомог та пільг на фоні появи

нових форм соціальних ризиків та посилення маргіналізації: високий рівень участі держави у фінансуванні соціального захисту та слабка участь неурядових організацій; наявність широкого спектра соціальних зобов'язань держави, що супроводжується відсутністю реально гарантованого обсягу фінансового забезпечення, постійне хронічне недофінансування соціальних програм і заходів, неврахування реальних макроекономічних показників та обсягу джерел надходжень до дохідної частини бюджетів при плануванні соціальних видатків наступних періодів; відсутність єдиної концепції соціальної політики, яка б визначала вектори реалізації кожного з напрямів соціального захисту громадян на середньо і довгострокову перспективу; параметри соціальних стандартів є доволі низькими і їх незначне щорічне зростання не супроводжується покращенням добробуту громадян, а навпаки, знижує рівень їх купівельної спроможності через зростання індексу споживчих цін більш швидкими темпами; неефективність вітчизняної системи соціальних пільг, які надаються за категоріальним принципом і не враховуються доходи і матеріальний добробут пільговика та його родини, а також відсутність єдиного законодавства, що регулювало б сферу надання та отримання пільг; низький рівень охоплення бідного населення соціальною підтримкою і низька адресність при наданні соціальної підтримки; невідповідність між розмірами пільг та реальними можливостями їх забезпечення; недостатність фінансових ресурсів для фінансування соціального захисту населення та хронічний дефіцит Пенсійного фонду; залишкове фінансування медичного забезпечення тощо.

Зазначені проблеми у сфері соціального захисту населення призводять до того, що соціальні потреби найбільш незахищених категорій громадян задовольняються не в повному обсязі.

В умовах війни стан соціальної сфери є кризовим і загрожує соціальному забезпеченню людини, породжує трудову бідність, зниження економічної активності працездатного населення, розшарування населення, розбалансованість ринку праці, і, відповідно, знижує ефективність функціонування комплексу соціальних інститутів. Переміщення населення та руйнування соціальної інфраструктури підбивають можливості доступу до освіти, роботи, охорони здоров'я або інших послуг, необхідних для підтримки гідного рівня життя та отримання засобів до існування. Неможливо точно оцінити економічні збитки, спричинені війною в Україні, але війна, безсумнівно, стала гуманітарною катастрофою, принесла страждання і нужденність її громадянам.

Масштабні руйнування, пошкодження, у тому числі цивільних житлових будинків, антропогенна херсонська екологічна криза, та як наслідок, втрата/пошкодження житла значної частини населення - характерна риса будь-якої війни і вони вже є катастрофічними в Україні.

Соціальне забезпечення в Україні до війни не відповідало міжнародним стандартам, визначені чинним законодавством державні соціальні гарантії не забезпечувалися у повному обсязі, що особливо небезпечно в умовах війни, фінансової кризи та Covid – 19. На фінансову складову соціального захисту

населення негативно впливає недосконалість нормативно-правової бази. Концепція сучасного соціального захисту населення в Україні формувалася під впливом різних соціально-економічних і політичних чинників і сьогодні домінує, безсумнівно, пасивна її форма. Держава вирішує соціальні проблеми суспільства шляхом надання допомоги, соціальних виплат, компенсацій, пільг, податкових відрахувань, соціальної допомоги нужденним, намагаючись компенсувати населенню низькі заробітки, пенсії нижче прожиткового мінімуму. Але перманентний дефіцит фінансових ресурсів не дає державі можливості досягнути суттєвих зрушень у нарощенні обсягів бюджетних видатків на соціальні цілі і вирішення найважливіших соціальних проблем, покращення соціальних умов життя людей.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 19.10.73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI / Електронний ресурс. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
5. Varnalii, Z. Cheberyako, O.; Miedviedkova, N.; Mykytiuk, O. and Nikytenko, D. (2023). The Institutional and Legal Provision of Human Social Security Under the War. In Proceedings of 10th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy - M3E2; pp. 53-62. DOI: 10.5220/0011931100003432
6. Zakharii Varnalii, Oksana Cheberyako, Olena Bazhenova, Nataliia Miedviedkova, Nataliia Plieshakova. (2022). Formation of Ukrainian state policy for ensuring human social security under the war. 12th International Scientific Conference «Business and Management 2022», pp. 937-945. <https://doi.org/10.3846/bm.2022.833>.

Соціальна безпека людини в умовах війни: сутність, особливості та шляхи забезпечення: матеріали круглого столу 28-30 червня 2023 р. / за заг. ред. проф. З.С. Варналія: Київ-Одеса, 2023. 90 с.

Круглий стіл проводився в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальної безпеки людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» реєстраційний номер № 2021.01/0239.